

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Michaela Možná

**PROMENY PŘÍSTUPU K OCHRANĚ
ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ NA KONFERENCÍCH
OSN Z POHLEDU MEZINÁRODNÍHO PRÁVA**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Vojtěch Stejskal, Ph.D.

Katedra práva životního prostředí

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30. 8. 2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny prameny i literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Datum

Podpis

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu své práce, panu doc. JUDr. Vojtěchu Stejskalovi za trpělivost a cenné připomínky, a dále svým blízkým za podporu během psaní diplomové práce i celého studia.

Obsah:

Obsah.....	0
Úvod.....	1
1. Teoretická východiska.....	3
1.1 Základní pojmy.....	3
1.2 Právo životního prostředí.....	5
1.2.1 Principy práva životního prostředí.....	6
1.2.2 Mezinárodní právo životního prostředí.....	6
1.2.3 Životní prostředí jako lidské právo.....	7
1.3 Prameny mezinárodního práva životního prostředí.....	9
1.4 Mezinárodní konference.....	10
2. Role OSN a přidružených organizací v ochraně životního prostředí.....	12
2.1 OSN a ochrana životního prostředí.....	12
2.1.1 Orgány OSN a ochrana životního prostředí.....	13
2.1.2 Mezinárodní konference OSN o životním prostředí.....	14
2.2 Odborné organizace OSN.....	14
2.3 Další mezinárodní organizace působící v oblasti ochrany životního prostředí.....	16
3. Proměny přístupu k ochraně životního prostředí od Stockholmu po Rio.....	18
3.1 Před Stockholmem.....	18
3.2 Průběh Stockholmské konference.....	19
3.3 Dokumenty.....	20
3.4 Vývoj po Stockholmské konferenci.....	21
3.5 Shrnutí.....	22
4. Proměny přístupu k ochraně životního prostředí od Ria po Johannesburg.....	24
4.1 Průběh konference v Riu.....	24
4.2 Agenda 21.....	25
4.3 Úmluva o ochraně biologické rozmanitosti.....	29
4.4 Rámcová úmluva o změně klimatu.....	30
4.5 Další dokumenty.....	31
4.6 Vývoj po konferenci v Riu.....	32
4.7 Rio + 5.....	33
4.8 Kjótský protokol.....	34
4.9 Cartagenský protokol.....	35

4.10	Millenium Summit	35
4.11	Shrnutí.....	36
5.	Proměny přístupu k ochraně životního prostředí po Johannesburgu	38
5.1	Průběh konference v Johannesburgu	39
5.2	Dokumenty	41
5.3	Vývoj po konferenci v Johannesburgu	43
5.4	Rio + 20	44
5.4.1	Kjótský protokol II.....	47
5.5	Shrnutí	48
6.	Odraz mezinárodních konferencí ve vnitrostátním právu a právu EU.....	50
6.1	Právo životního prostředí České republiky	50
6.2	Právo životního prostředí Evropské unie.....	51
6.3	Odraz mezinárodních konferencí a dokumentů o životním prostředí v českém a unijním právu a politikách životního prostředí	55
	Závěry.....	61
	Použitá literatura	65
	Seznam zkratk	70
	Abstrakt	71
	Abstract	72
	Resumé	73

Úvod

Právo životního prostředí je relativně mladým právním odvětvím, které se dotýká mnoha dalších, práva občanského, správního, trestního atd. Ochrana životního prostředí však značně překračuje oblast právní. Zřejmá je role přírodních věd, ale také věd sociálních. Ochrana životního prostředí je pak kontroverzním politickým tématem i předmětem společenské diskuse. Ochrana, respektive poškozování životního prostředí není problémem pouze národním. Naopak, v zájmu komplexní ochrany, hraje důležitou roli mezinárodní právo, dialog a spolupráce.

Výše uvedené výroky naznačují, jak komplikovaným a multidimenzionálním tématem ochrana životního prostředí je. Přestože jde o diplomovou práci v oboru práva, respektive práva životního prostředí, ostatní aspekty nelze pominout, i když samozřejmě nemohou dostat tak široký prostor, jaký by si zasloužily. Významnou roli hrají také politické souvislosti a soudobé podmínky, za kterých probíhají jednání a konference a vznikají dokumenty a úmluvy; i ty proto považuji za důležité krátce zmínit.

Tak jako nelze chápat izolovaně globální problémy, nelze chápat izolovaně ani jejich řešení, a to jak ve smyslu integrované ochrany všech složek životního prostředí, tak ve smyslu územním. K ochraně životního prostředí je tedy nutno přistupovat komplexně a také společně. K tomu pak slouží mimo jiné mezinárodní právo životního prostředí a mezinárodní konference OSN o životním prostředí, které by měly vytvářet nutný univerzální hodnotový základ a prostor pro dialog, a pomoci státům a zájmovým skupinám nalézt společnou řeč.

Název diplomové práce zní Proměny přístupu k ochraně životního prostředí na konferencích OSN z pohledu mezinárodního práva. Práce se člení na šest kapitol, úvod a závěry. V první a druhé kapitole definuji základní pojmy a roli OSN a dalších mezinárodních organizací v ochraně životního prostředí. V dalších kapitolách se zabývám jednotlivými konferencemi OSN o životním prostředí, a to včetně nejzásadnějších přijatých dokumentů. K pochopení kontextu vývoje přístupů k ochraně životního prostředí zmiňuji i některé další úmluvy, konference či iniciativy, které vznikaly v obdobích před a mezi konferencemi, a měly zásadní význam pro ochranu a právo životního prostředí a pro boj proti globálním problémům. Kapitola šestá stručně shrnuje některé dopady výše zmíněného na právo životního prostředí Evropské unie a České republiky, což sice není předmětem práce, přesto to považuji za relevantní, jako ukázkou konkrétních účinků, jinak často velmi obecných dokumentů přijatých na mezinárodních konferencích.

Cílem práce je tedy shrnutí hlavních informací o nejdůležitějších mezinárodních konferencích o životním prostředí i dalších souvisejících událostech a zhodnotit myšlenkový a hodnotový vývoj ochrany životního prostředí v jejich kontextu. Závěry práce by pak měly obsahovat doporučení pro další konference i mezinárodní ochranu životního prostředí samotnou.

1. Teoretická východiska

V této úvodní kapitole nejprve vysvětlím některé důležité pojmy, které budou použity v textu práce. Dále se zaměřím na právo životního prostředí, respektive mezinárodní právo životního prostředí, zejména jeho principy, zásady a prameny. Na závěr stručně shrnu základní fakta o mezinárodních konferencích podle mezinárodního práva veřejného. Tyto obecné informace budou konkretizovány v následujících kapitolách zabývajících se jednotlivými mezinárodními konferencemi o životním prostředí.

1.1 Základní pojmy

Ve smlouvách, které upravují danou tematiku, existuje pro níže uvedené pojmy samozřejmě mnoho definic vypracovaných pro potřeby příslušných smluv. Takové definice se mezi sebou více či méně liší; účelem této kapitoly však není porovnávat pojmové nuance, ale spíš v krátkosti vymezit oblast, kterou bude tato diplomová práce zkoumat. V citacích proto užívám různých zdrojů, domácích i zahraničních knih, českých právních předpisů i dokumentů mezinárodního práva.

Hned první problém nastává v definici pojmu „**životní prostředí**“ – žádná z nejdůležitějších smluv a deklarácí takovou definici neobsahuje. Kniha *International Law & the Environment* autorů P. Birnie, A. Boyle a C. Redgwell obsahuje shrnutí dosavadních vymezení pojmu „životní prostředí“ („*the environment*“) v několika zásadních dokumentech. Slovníkové definice obsahují varianty počínajících u „všechno, co nás obklopuje“ a končících u „celého komplexu klimatických, půdních a biologických faktorů ..., souhrnu podmínek, které ovlivňují život člověka nebo komunity“. Například Stockholmská deklarace (1972) odkazuje na životní prostředí člověka, a to přírodní i člověkem vytvořené, a deklarace z Ria, která přímou definici neobsahuje, zmiňuje pouze v principu č. 1, že všichni lidé mají právo na zdravý a produktivní život v souladu s přírodou. Možná nejvýstižnější je poznámka L. K. Cadwella (*International Environment Policy and Law*, 1980), který říká, že „životní prostředí“ je termín, kterému všichni rozumí, ale nikdo ho nedokáže definovat.¹

Český zákon o životním prostředí stanoví, že „*životním prostředím je vše, co vytváří přirozené podmínky existence organismů včetně člověka a je předpokladem jejich dalšího*

¹ Birnie, P.; Boyle, A.; Redgwell, C. *International Law & the Environment*. Oxford University Press, 2009. s. 5.

vývoje. Jeho složkami jsou zejména ovzduší, voda, horniny, půda, organismy, ekosystémy a energie².“

Cílem práva životního prostředí i dalších nástrojů je ochrana životního prostředí před jeho negativním ovlivňováním, které „může být způsobeno znečišťováním, neracionálním hospodařením s přírodními zdroji nebo jiným poškozováním. Pojem **znečišťování** je obsažen v některých mezinárodních smlouvách (např. Úmluva OSN o mořském právu z r. 1982). Obecně lze říci, že pod znečišťováním chápeme vnesení člověkem, přímo nebo nepřímo, látky nebo energie do prostředí, které mají zhoubné účinky takového rázu, že ohrožují lidské zdraví, poškozují živé zdroje a ekosystémy a hmotný majetek a zasahují do jiné oprávněného využívání životního prostředí³.“

Ochranou životního prostředí se rozumí činnosti, „jimiž se předchází poškozování nebo znečišťování životního prostředí nebo se toto znečišťování nebo poškozování omezuje nebo odstraňuje⁴.“

„V souvislosti s ochranou životního prostředí se v posledních letech zdůrazňuje tzv. **integrovaná ochrana**, která vychází z faktu, že znečištění přechází ze složky do složky a že poškození konkrétního ekosystému, resp. části přírody má zpravidla negativní důsledky pro celé ekosystémy. Tento typ ochrany tedy vylučuje stav, kdy by nápravné opatření ohledně jedné složky životního prostředí ohrozilo či poškodilo jinou složku⁵.“

Jedním z vůdčích konceptů současné ochrany životního prostředí, který bude v následujícím textu mnohokrát zmiňován, je beze sporu **princip trvale udržitelného rozvoje**. Je založen na přednostním využívání obnovitelných zdrojů a úspornosti při užívání neobnovitelných. Trvale udržitelný rozvoj má čtyři základní dimenze: ekonomický a technologický rozvoj, rozvoj lidské společnosti, rozvoj občanské společnosti a ekologickou únosnost⁶. Koncept trvale udržitelného rozvoje byl poprvé rozpracován ve zprávě Komise OSN, vedené norskou ministerskou předsedkyní Gro Harlem Brundtlandovou, s názvem „*Our Common Future*“ („Naše společná budoucnost“) z roku 1987. Zpráva mluví o vzájemně propojené krizi překračující hranice států i oblasti zájmů, která ohrožuje bezpečnost i samotné přežití lidstva. To však může učinit svůj rozvoj trvale udržitelným – zajišťovat své potřeby,

² Zákon č. 17/1992 o životním prostředí; §2.

³ Ondřej, J. Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004. s. 180.

⁴ Zákon č. 17/1992 o životním prostředí; §9.

⁵ Tichá, T. Slovník pojmů užívaných v právu životního prostředí. Praha: ABF, 2004. s. 188.

⁶ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 7.

aniž omezí možností příštích generací, přijmout limity dané stavem techniky a vztahem člověka k přírodním zdrojům, a přizpůsobit politické systémy, aby se občané mohli účastnit rozhodovacích procesů. Pro trvale udržitelný rozvoj je nezbytné odstranění chudoby a přijetí odpovídajícího životního stylu těmi nejbohatšími. „*Trvale udržitelný rozvoj ovšem není neměnným stavem harmonie, nýbrž procesem změn, v němž se využívání zdrojů, orientace investičního a technického rozvoje, jakož i vývoj institucionálních struktur, uvádějí v soulad se současnými i budoucími potřebami*“⁷.

V českém právním řádu najdeme jeho definici v zákoně o životním prostředí. Stanoví, že „*trvale udržitelný rozvoj společnosti je takový rozvoj, který současným i budoucím generacím zachovává možnost uspokojovat jejich základní životní potřeby a přitom nesnižuje rozmanitost přírody a zachovává přirozené funkce ekosystémů*“⁸.

Koncept trvale udržitelného rozvoje obsahuje několik hmotněprávních a procesních prvků, a to podle deklarace z Ria (1992)⁹. Mezi hmotněprávní principy patří právo na rozvoj k naplňování potřeb současných i budoucích generací, pokud jde o stav životního prostředí, dále integrace ochrany životního prostředí a ekonomického rozvoje, spolupráce k odstranění chudoby a odstranění nerovnosti, věnování pozornosti rozvojovým zemím, diferencovaná zodpovědnost a odstranění neudržitelných vzorců výroby a spotřeby. Procesní prvky zahrnují implementaci na národní úrovni, spolupráci mezi státy, hodnocení vlivů činností na životní prostředí, otázky související se způsobenou škodou, účast veřejnosti nebo dostupnost informací o životním prostředí¹⁰.

1.2 Právo životního prostředí

Význam, respektive nezbytnost existence práva životního prostředí jsou dány vědomím, že příroda je předpokladem existence člověka na Zemi. Vývoj přístupu k ní se v průběhu doby měnil. Nejzásadnější pro vztah člověka a přírody byla a je jeho schopnost do přírody vědomě zasahovat; takové zásahy jsou vzhledem k rychlému technickému a technologickému vývoji postupem času významnější a hlubší. V návaznosti na tyto zásahy, i když se značným zpožděním, dochází lidstvo k uvědomění, že své životní prostředí musí chránit. I zde se přístupy vyvíjí a od nejistých a roztržitých začátků lidstvo na tomto poli značně pokročilo a usiluje

⁷ Naše společná budoucnost. Praha: Academia, 1991. s. 20.

⁸ Zákon č. 17/1992 o životním prostředí; §6.

⁹ Rio Declaration, 1992.

¹⁰ Birnie, P.; Boyle, A.; Redgwell, C. International Law & the Environment. Oxford University Press, 2009. s. 116-123.

o integrovaný přístup a mezinárodní spolupráci v oblasti ochrany životního prostředí. Ta „se tak stává významnou a nezbytnou lidskou aktivitou, kterou se alespoň tlumí, pokud přímo neodstraňují, negativní dopady lidských činností na biosféru. Člověk se snaží napravit to, co sám napáchal“¹¹.

K ochraně životního prostředí slouží široká paleta společně působících nástrojů; ekonomické, vědecké, technické, vzdělávací a výchovné a samozřejmě právní. Posledně jmenované právní nástroje mají zvláštní význam, zejména díky své přesnosti, závaznosti a vynutitelnosti, které je činí nezastupitelnými. Vzhledem k předmětu této práce není možné pouštět se hlouběji do obecného zkoumání práva životního prostředí, to však tvoří určitý rámec této práce a některé jeho aspekty, např. systém, principy nebo prameny, budou na následujících stranách zmíněny.

1.2.1 Principy práva životního prostředí

Ochrana životního prostředí je ovládána několika vůdčími zásadami formulovanými v mezinárodních dokumentech a postupně uznanými za obecně platné. „Každý postulát prohlašovaný za princip ochrany životního prostředí však nelze považovat za princip práva, neboť některé mají jen věcný, politický nebo morální rozměr či význam. Aby byly tyto principy zásadami právními, musí mít oporu v již existujícím právu nebo musí být uznávanou směrnicí pro tvorbu, interpretaci a aplikaci nových předpisů práva životního prostředí“¹².

Takovými principy jsou například princip trvale udržitelného rozvoje, princip nejvyšší hodnoty (a s ním související, ale přesto odlišný, princip vysoké úrovně ochrany), princip odpovědnosti státu, princip komplexní a integrované ochrany, princip prevence, princip předběžné opatrnosti, princip informovanosti a účasti veřejnosti a mnohé další¹³. Tyto a další principy jsou důležité z hlediska budoucího vývoje ochrany životního prostředí, protože vymezují hodnotový rámec, ve kterém vznikají a budou vznikat další mezinárodní úmluvy a jiné prameny mezinárodního práva životního prostředí.

1.2.2 Mezinárodní právo životního prostředí

Mezinárodní právo životního prostředí se v posledních desetiletích formuje jako relativně nezávislá oblast mezinárodního práva veřejného, podobně jako například mezinárodní lidská práva nebo mezinárodní finanční právo. Přestože jsou státy víceméně zajedno v tom, že

¹¹ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 5.

¹² Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 49.

¹³ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 49-54.

životní prostředí je třeba chránit, je vývoj mezinárodního práva životního prostředí značně závislý na odlišných pojetích jednotlivých států, na politickém vyjednávání v rámci mezinárodních vztahů a odpovědnosti států. „*Hlavní úlohou mezinárodního práva životního prostředí je zejména vytvořit vhodný právní rámec pro rozhodovací procesy, a nabídnout tak základ pro možný konsensus států ohledně konkrétních standardů ochrany životního prostředí*¹⁴.“ Charakteristikou mezinárodního práva životního prostředí, která brání tomu, aby bylo ustaveno jako samostatné odvětví, je absence speciálního orgánu s vlastními metodami tvorby práva vycházejícími z principů práva životního prostředí¹⁵.

Systém mezinárodního práva životního prostředí vychází ze základního dělení na část obecnou a zvláštní. Obecná část se zabývá otázkou pojmu a předmětu právní úpravy, subjektů, pramenů práva, otázkou kontroly a odpovědnosti nebo vztahem lidských práv a práva životního prostředí. Do zvláštní části patří složková ochrana, ochrana přes specifickými zdroji ohrožení, ochrana související s výkonem určitých činností a mezinárodní úprava zvláštních prostorů a jejich prostředí¹⁶.

Mezinárodní právo životního prostředí je dynamický obor, pro nějž jsou zásadními momenty právě zejména mezinárodní konference OSN o životním prostředí (viz dále), které dobře ilustrují jeho vývoj.

1.2.3 Životní prostředí jako lidské právo

V souvislosti s rozšiřováním katalogu lidských práv, přibližně od 60. let, nabraly na významu diskuse o zakotvení práva na životní prostředí, jako samostatného lidského práva. K tomu došlo v roce 1972 ve Stockholmské deklaraci a právo na životní prostředí je v současnosti jako lidské právo všeobecně přijímáno. Dnešní koncepce je výsledkem mnohaletého vývoje přístupů, nástrojů, procedur i definic (např. „právo na životní prostředí“, „zdravé životní prostředí“, „právo budoucích generací“ atd.; viz dále). Úprava se dále vyznačuje poměrně vysokým počtem hmotněprávních dokumentů deklaratorní povahy a závazných norem procedurálních, upravujících zejména právo na informace o životním prostředí, právo účastnit se přijímání rozhodnutí nebo opravné prostředky. Úmluvy nebo jiné mezinárodní instrumenty upravující právo na životní prostředí jako lidské právo mohou mít

¹⁴ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 98-99.

¹⁵ Birnie, P.; Boyle A. International law and the environment. Oxford: Oxford University Press. s. 2.

¹⁶ Šturma, P. a kol. Mezinárodní právo životního prostředí. I. část: Obecná část. Praha: IFEC, 2008. s. 190-193.

charakter univerzální nebo regionální (dále dělené na úmluvy obecné nebo speciální) a mohou být právně závazné nebo nezávazné¹⁷.

Právě filozofickou dimenzi práva životního prostředí jako lidského práva, včetně rozličných koncepcí mnoha autorů shrnuje v knize *Human rights and environmental sustainability*¹⁸ Kerri Woods. Autorka se zamýšlí nad tím, zda je rámec lidských práv vhodný k odpovědi na environmentální výzvy spojené s globalizací a formuluje některé problémy vyplývající z takové koncepce. Mluví o antropocentrismu a zvažuje, zda si může pouze člověk přivlastnit právo na příznivé životní prostředí v konkurenci ostatních druhů, dále zmiňuje například rozpor mezi zájmy člověka v ochraně životního prostředí a potřebami životního prostředí jako takového pro jeho vlastní udržitelný rozvoj. Tyto a mnohé další otázky budou zřejmě provázet další vývoj lidských práv a mezinárodního práva životního prostředí a budou jistě předmětem jednání na mezinárodních konferencích či dalších úmluv.

Obecným základem lidskoprávní problematiky je Všeobecná deklarace lidských práv, přímá úprava právě na zdravé životní prostředí jako lidského práva se zde neobjevuje, stejně jako v paktech z roku 1966. Určitou souvislost s právem na zdravé životní prostředí v nich však lze nalézt, a to v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech v čl. 11, který stanoví právo jednotlivce na přiměřenou životní úroveň pro něj a jeho rodinu s důrazem na odpovídající kroky státu a mezinárodní spolupráci, a dále právo na osvobození od hladu, a v čl. 12, který stanoví právo na dosažení nejvyšší dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví, kde jedním z opatření smluvních stran má být zlepšení všech stránek vnějších životních podmínek¹⁹. Čl. 9 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech pak formuluje mj. právo na svobodu a osobní bezpečnost²⁰, „*příčemž termín „osobní bezpečnost“ je třeba vykládat v jeho nejširším smyslu*“²¹.

Právo na životní prostředí jako jedno z lidských práv je vyjádřeno zásadou č. 1 Stockholmské deklarace, která říká, že „*člověk má základní právo na svobodu, rovnost a uspokojivé životní podmínky v životním prostředí, jehož stav mu umožňuje žít důstojně a v blahobytu.* ...“²²

¹⁷ Šturma, P. a kol. Mezinárodní právo životního prostředí. I. část: Obecná část. Praha: IFEC, 2008. s. 35-57.

¹⁸ Woods, K.; *Human rights and environmental sustainability*. Cheltenham: Edward Elgar. s. 128-150.

¹⁹ Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. New York, 1966. čl. 11, 12.

²⁰ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. New York, 1966. čl. 9.

²¹ Šturma, P. a kol. Mezinárodní právo životního prostředí. I. část: Obecná část. Praha: IFEC, 2008. s. 40.

²² Stockholmská deklarace, 1972.

Právo na zdravé životní prostředí nebo jiná související lidská práva se objevují i v dalších úmluvách; ze speciálních lze zmínit Úmluvu o právech dítěte nebo Rámcovou úmluvu o změně klimatu, z regionálních například Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a svobod, jejíž ustanovení (např. respektování soukromého života nebo majetku) dostala díky rozhodování Evropského soudu pro lidská práva také ekologický obsah²³.

V Preambuli Ústavy České republiky je uvedeno, že jsme jako občané „*odhodláni společně střežit a rozvíjet zděděné přírodní a kulturní, hmotné a duchovní bohatství...*“²⁴ Čl. 7 pak stanoví, že „*stát dbá o šetrné využívání přírodních zdrojů*“²⁵. Přímou souvislost mezi lidskými právy a životním prostředím lze najít v Listině základních práv a svobod v článku 35. Ten stanoví, že „*Každý má právo na příznivé životní prostředí*“²⁶ a dále právo na informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů²⁷ a povinnost neohrožovat a nepoškozovat „*životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem*“²⁸.

1.3 Prameny mezinárodního práva životního prostředí

Prameny obecného mezinárodního práva veřejného jsou podle čl. 38 odst. 1 Statutu mezinárodního soudu OSN mezinárodní úmluvy, mezinárodní obyčeje, obecné právní zásady a soudní rozhodnutí. Významným dělením pramenů mezinárodního práva životního prostředí je dělení na *hard law* a *soft law* a určité druhy hraničních dokumentů. Základním pramenem mezinárodního práva životního prostředí jsou mezinárodní úmluvy, které se dále dělí na dvoustranné a mnohostranné, univerzální a regionální a na smlouvy na dosažení určitého výsledku a na smlouvy na provádění určité činnosti. Proces vzniku mezinárodních úmluv o životním prostředí bývá dlouhodobý, etapovitý a založený na specifických strategiích (*piecemeal approach, framework convention and protocol approach*). Dalším pramenem mezinárodního práva životního prostředí jsou obyčejová pravidla a obecné zásady právní, které se použijí, pokud příslušnou otázku neupravuje mezinárodní smlouva nebo ve vztahu ke státům, které mezinárodní smlouvou nejsou vázány. Nejdůležitějším pravidlem je zákaz poškozování životního prostředí přesahující hranice států. Soudní rozhodnutí mají význam pro existenci obyčejových pravidel. Státy se mohou obracet na Mezinárodní soudní dvůr, některý

²³ Šturma, P. a kol. Mezinárodní právo životního prostředí. I. část: Obecná část. Praha: IFEC, 2008. s. 40-42.

²⁴ Ústava České republiky, 1/1993 Sb. Preambule.

²⁵ Ústava České republiky, 1/1993 Sb. čl. 7.

²⁶ Listina základních práv a svobod, 2/1993. čl. 35 odst. 1.

²⁷ Listina základních práv a svobod, 2/1993. čl. 35 odst. 2.

²⁸ Listina základních práv a svobod, 2/1993. čl. 35 odst. 3.

z arbitrážních tribunálů nebo Mezinárodní tribunál pro mořské právo. Mezi nejzásadnější rozhodnutí patří *Trail Smelter* (1941), *Corfu Channel* (1949), *Lake Lanoux* (1956)²⁹ nebo pozdější *Gabčíkovo-Nagymaros* (1997).

Druhy pramenů, které statut Mezinárodního soudního dvora nepředvídal, lze označit jako nové prameny normativity. Jedná se o dokumenty, které vznikají na mezinárodních konferencích, v činnosti mezinárodních organizací či jinde a obsahují určitá přání nebo vize participujících států; takové dokumenty nabývají v mezinárodním právu životního prostředí na významu. Zjednodušeně je lze rozdělit na rezoluce, obligatorní pro členské země dané organizace, a doporučení, právně nezávazné dokumenty adresované členům. Rezoluce lze rozdělit na obligatorní, takové může vydávat pouze Rada bezpečnosti OSN (např. jako intervence podle Ženevské úmluvy o zákazu vojenského nebo jakéhokoli nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí z roku 1976) a OECD (např. Rozhodnutí týkající se výměny informací ohledně hlavních statistických údajů o polychlorovaných biofenylech) a její orgány (Agentura OECD pro jadernou energii), a rezoluce nezávazné. Ty se dále dělí na doporučení (směrnice), jako nejrozšířenější formu normativních aktů adresovaných členskými státy mezinárodních organizací (např. Doporučení ohledně hodnocení chemických výrobků z roku 1977), akční programy (Akční plán pro životní prostředí, Stockholm 1972, nebo Agenda 21, Rio 1992) a deklaratorní doporučení (deklarace), proklamující principy obecné povahy (Stockholmská deklarace z roku 1972, Deklarace z Ria z roku 1992, Johannesburgská deklarace z roku 2002)³⁰.

1.4 Mezinárodní konference

Právo mezinárodních konferencí vychází z mezinárodního práva veřejného, respektive z odvětví práva mezinárodních orgánů a organizací. "*Mezinárodní konference (international conference) se rozumí shromáždění zástupců jednotlivých států zmocněných projednat a vyřešit určité otázky společného zájmu*"³¹. Dříve se pro užívaly také názvy jako schůzka, porada kongres atd., název zde však nehraje významnou roli, podobně jako další označení; nejčastěji se konference označují podle místa a roku konání – tak je tomu i u většiny mezinárodních konferencí o životním prostředí. Takové schéma však není závazné, ani právně relevantní.

²⁹ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha C.H.Beck, 2010. s. 113-119.

³⁰ Šturma, P. a kol. Mezinárodní právo životního prostředí. I. část: Obecná část. Praha: IFEC, 2008. s. 58-84.

³¹ Potočný, M.; Ondřej, J. Mezinárodní právo veřejné. Praha: C.H.Beck, 2011. s. 273.

Ani svolávání mezinárodních konferencí se neřídí jednotnými závaznými pravidly. Mezinárodní konference o životním prostředí svolává Valné shromáždění OSN a svolání předchází diplomatická jednání. Místo a čas konání konference se volí z hlediska politické, technické a organizační vhodnosti, zásadně platí, že hostitelská země musí s takovou úlohou vyjádřit souhlas. Jednání na mezinárodních konferencích není mezinárodním právem podrobně upraveno, obecně přijímané a, s mírnými odchylkami, realizované procedurální postupy vycházejí z dlouhodobé praxe a podrobného jednacího řádu Valného shromáždění OSN. Mezinárodní konferenci tvoří shromáždění plnomocných delegátů, zástupců států (některé méně zainteresované státy vysílají pouze pozorovatele). Jednotlivé schůze svolává, zahajuje a ukončuje předseda konference; ten pak tvoří spolu s místopředsedy předsednictvo konference.

Podle pořadu jednání delegáti vyjadřují stanoviska svých vlád k jednotlivým otázkám a předkládají návrhy usnesení. Obecná debata probíhá v plénu (tato jednání jsou zpravidla veřejná), specializované debaty pak často v jednotlivých výborech. Pořad jednání a způsob projednání jednotlivých otázek si každá konference stanoví sama, podle svých potřeb. Po skončení rozpravy následují hlasování vedená zásadou svrchované rovnosti. Převážně se uplatňuje také zásada většinového usnášení; usnesení pak nezavazuje státy, které pro něj nehlasovaly, pokud k němu později nepřistoupí. Způsob hlasování se na jednotlivých konferencích liší; jde o zvednutí ruky, hlasování pomocí hlasovacích zařízení a další způsoby; hlasování může být veřejné nebo tajné.³²

Mezinárodní konference končí vydáním závěrečného aktu – deklarace, rezoluce atd. *„Závěrečný akt (final act) shrnuje celkové výsledky mezinárodní konference. Podává resumé celého jejího jednání, vypočítává na konferenci přijaté smlouvy, prohlášení, rezoluce, výzvy nebo doporučení, popřípadě jiná usnesení konference, která nebyla zachycena ve zvláštním dokumentu“*³³.

³² Potočný, M.; Ondřej, J. Mezinárodní právo veřejné. Praha: C.H.Beck, 2011. s. 273-280.

³³ Potočný, M.; Ondřej, J. Mezinárodní právo veřejné. Praha: C.H.Beck, 2011. s. 281.

2. Role OSN a přidružených organizací v ochraně životního prostředí

Mezinárodní organizace, mezivládní i nevládní, jsou důležitými hráči na poli ochrany životního prostředí, zejména proto, že mezinárodní spolupráce je pro ochranu životního prostředí klíčová. Ochrana životního prostředí je v činnosti mezinárodních organizací nejčastěji pouze jednou z dílčích oblastí. Některé specializované nebo odborné organizace se pak zabývají výlučně ochranou životního prostředí nebo jinou problematikou, která s ochranou životního prostředí nějakým způsobem souvisí.

Cílem této kapitoly je stručně shrnout činnost OSN v ochraně životního prostředí, a také činnost odborných organizací přidružených k OSN i dalších mezinárodních organizací.

2.1 OSN a ochrana životního prostředí

Organizace spojených národů byla založena v roce 1945 s cílem chránit budoucí generace před dalšími válečnými konflikty, posílit světový mír a bezpečnost, snášlivost a rovnoprávnost a právo na sebeurčení národů. Dále také zlepšovat životní úroveň, posilovat hospodářskou, sociální, kulturní a humanitární spolupráci a pozvednout úctu k lidským právům a základním svobodám³⁴. S cílem naplnit své programy směřuje OSN svou činnost téměř do všech zemí světa a také do všech oblastí lidského života, zejména jde o boj proti hladu, zrovnoprávnění žen, snížení úmrtnosti dětí, řešení populačních problémů nebo podporu trvale udržitelného rozvoje³⁵.

Charta OSN³⁶ neobsahuje explicitní závazek chránit životní prostředí, což ovšem odpovídá nízkému zájmu o takovou ochranu v době vzniku Charty v roce 1945. Závazek k ochraně životního prostředí se proto dovozuje zejména z širokého výkladu čl. 1, který stanovuje mezi cíli OSN také mezinárodní součinnost při řešení mezinárodních problémů ekonomického, sociálního, kulturního a humanitárního charakteru a podporování úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu. Čl. 55 zase vyžaduje, aby OSN vytvářela podmínky hospodářského a sociálního pokroku a rozvoje³⁷.

³⁴ Potočný, M.; Ondřej, J. Mezinárodní právo veřejné. Praha: C.H.Beck, 2011. s. 295-296.

³⁵ Baňouch, H. a kol. Mezinárodní organizace. Brno: Masarykova univerzita. 2000. 68-80.

³⁶ Charta OSN. New York, 1945. Dostupné z <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojenych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf> [cit. dne 21 . 2. 2014].

³⁷ Birnie, P.; Boyle, A.; Redgwell, C. International Law & the Environment. Oxford: Oxford University Press, 2009. s. 58.

2.1.1 Orgány OSN a ochrana životního prostředí

„Mezi orgány OSN, v jejichž gesci jsou alespoň z části zahrnuty otázky související s řešením globálních environmentálních problémů, lze uvést zejména Hospodářskou a sociální radu OSN (*Economic and Social Council; ECOSOC*), Program pro životní prostředí (*United Nations Environment Programme; UNEP*) ... a Fórum na ochranu lesů (*United Nations Forum on Forests; UNFF*)³⁸.“

Hospodářská a sociální rada se zaměřuje na ochranu životního prostředí především prostřednictvím svých regionálních ekonomických komisí, např. Evropská hospodářská komise. Dále jsou to odborné v dílčích otázkách například Komise pro populaci a rozvoj a Komise pro vědu a technický rozvoj³⁹. V roce 1992 byla založena Valným shromážděním OSN Komise pro udržitelný rozvoj. Jejím úkolem bylo zejména přezkoumávání vývoje implementace Agendy 21, Deklarace z Ria a dalších dokumentů. Komise byla v roce 2013 nahrazena *High-Level Political Forum on Sustainable Development*⁴⁰.

Program pro životní prostředí byl založen v roce 1972 a sídlí v keňském Nairobi. Nemá plnou právní subjektivitu, je podřízen Valnému shromáždění OSN. Posláním Programu je poskytování vedení a podpora partnerství v péči o životní prostředí, a to cestou inspirace, informování a umožnění státům i jednotlivcům, aby zlepšili kvalitu svého života přijímání bez kompromisů. Hlavní funkce Programu jsou funkce informační a koordinační; působí k podpoře udržitelného rozvoje globálního životního prostředí a podílí se na formulaci mezinárodních úmluv o ochraně životního prostředí. Činnost zahrnuje posuzování globálních, regionálních i národních environmentálních podmínek a trendů, dále rozvoj mezinárodních a národních nástrojů ochrany životního prostředí nebo posilování institucí k rozumnému managementu životního prostředí⁴¹. UNEP dohlíží na uplatňování mnoha mezinárodních úmluv, např. Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin, tzv. CITES (1973) prostřednictvím kvót a zákazů vývozu, Basilejské úmluvy o pohybu nebezpečného odpadu přes hranice států a jeho zneškodňování (1989), Úmluvy o biologické rozmanitosti (1992) a dalších⁴².

Rezolucí ECOSOC bylo v roce 2000 založeno Fórum na ochranu lesů s cílem zajistit zachování a udržitelný rozvoj všech typů lesů. Fórum vzniklo spojením Mezivládního panelu

³⁸ Šturma, P. a kol. Mezinárodní právo životního prostředí. I. část: Obecná část. Praha: IFEC, 2008. s. 13.

³⁹ Šturma, P. a kol. Mezinárodní právo životního prostředí. I. část: Obecná část. Praha: IFEC, 2008. s. 13-14.

⁴⁰ <http://sustainabledevelopment.un.org/csd.html> [cit. dne 8. 2. 2014].

⁴¹ <http://www.unep.org/About/> [cit. dne 9. 2. 2014].

⁴² <http://www.osn.cz/mezinarodni-pravo/?kap=65> [cit. dne 9. 2. 2014].

na ochranu lesů a Mezivládního fóra na ochranu lesů, které měly kontrolovat implementaci Zásad udržitelného hospodaření v lesích (viz dále) a dalších dokumentů upravujících ochranu lesů z konference v Riu v roce 1992⁴³. Mezi základní funkce Fóra patří podpora implementace dohod souvisejících s ochranou lesů, podpora mezinárodní spolupráce, monitoring a vyhodnocování stavu a vývoje nebo posilování politických závazků k ochraně a udržitelnému rozvoji všech typů lesů⁴⁴.

2.1.2 Mezinárodní konference OSN o životním prostředí

Mezinárodní konference Organizace spojených národů o životním prostředí (*United Nations Conference on Environment and Development*; UNCED), nebo také Summit Země, jsou výrazem světového konsensu o nezbytnosti ochrany životního prostředí. Jde o významné milníky mezinárodního práva životního prostředí ilustrující dobře jeho vývoj. Konference probíhaly v roce 1972 v Stockholmu, v roce 1992 v Rio de Janeiru a v roce 2002 v Johannesburgu. V následujících kapitolách se zaměřím na podrobnější analýzu jednotlivých konferencí, vydaných dokumentů, souvisejících událostí i jejich dopady na další vývoj ochrany a práva životního prostředí.

2.2 Odborné organizace OSN

„*Charta OSN stanoví, že různé odborné organizace (various specialised agencies) ustavené mezivládními dohodami a mající širokou mezinárodní odpovědnost („having wide international responsibilities“)* v oblasti hospodářské, sociální, kulturní, výchovy, zdravotnictví apod. budou přidruženy k OSN („shall be brought into relationship“)⁴⁵.“ Přidružených odborných organizací je v současnosti 18 a lze je rozdělit na ekonomicko-finanční, vědecko-technické, sociální, zdravotní a kulturní. Odborné organizace jsou samostatnými mezinárodními organizacemi, OSN v souladu s dohodami pouze koordinuje jejich činnost, činí jim doporučení a přijímá zprávy o jejich činnosti⁴⁶.

V ochraně životního prostředí hraje zásadní roli Organizace pro vzdělání, vědu a kulturu (*United Nations Educational Scientific and Cultural Organization*; UNESCO). V rámci ochrany světového kulturního a přírodního dědictví vytváří seznam světového dědictví, kde jsou mimo jiné vedeny přírodní památky, k jejichž ochraně se dané státy zavázaly. V ochraně

⁴³ Šturma, P. a kol. Mezinárodní právo životního prostředí. I. část: Obecná část. Praha: IFEC, 2008. s. 14-15.

⁴⁴ <http://www.un.org/esa/forests/about.html> [cit. dne 8. 2. 2014].

⁴⁵ Potočný, M.; Ondřej, J. Mezinárodní právo veřejné. Praha: C.H.Beck, 2011. s. 306.

⁴⁶ Potočný, M.; Ondřej, J. Mezinárodní právo veřejné. Praha: C.H.Beck, 2011. s. 306-309.

životního prostředí jsou dále významné programy „*One Planet, One Ocean*“, usilující o zachování biodiverzity a zdraví oceánu, nebo „*Science for a Sustainable Future*“, hledající řešení aktuálních ekonomických, sociálních a environmentálních problémů k dosažení udržitelného rozvoje a „*greener societies*“⁴⁷. Program „*Man and the Biosphere*“ („Člověk a biosféra“) si klade za cíl rozvinout v rámci přírodních a společenských věd základnu pro udržitelné využívání a zachování biologické rozmanitosti a pro zlepšení vztahů mezi lidmi a jejich životním prostředím; podporuje mezioborové výzkumy, ukázky a školení v oblasti přírodních zdrojů. UNESCO iniciovalo vznik mnoha mezinárodních úmluv, v oblasti ochrany životního prostředí jde o Úmluvu o mokřadech mezinárodně významných zvláště jako sídliště vodního ptactva (1971) a samozřejmě také Úmluvu o ochraně světového přírodního a kulturního dědictví (1972)⁴⁸.

Mezi cíle Mezinárodní organizace pro zemědělství a výživu (*Food and Agriculture Organization of the United Nations*; FAO) patří vymýcení hladu, potravinové nejistoty a podvýživy, odstranění chudoby a dosažení ekonomického a sociálního rozvoje. Tématy FAO souvisejícími s ochranou životního prostředí jsou například hospodářská zvířata nebo investice do zemědělství⁴⁹.

Světová zdravotnická organizace (*World Health Organization*; WHO) se sídlem ve švýcarské Ženevě má za cíl nejvyšší úroveň veřejného zdraví. Vytváří zdravotnické normy a standardy, koordinuje výzkum, provádí monitoring, poskytuje podporu státům a vyhodnocuje trendy ve zdravotnictví⁵⁰.

Dalšími přidruženými organizacemi, jejichž činnost souvisí s ochranou životního prostředí, jsou pak Mezinárodní námořní organizace (*The International Maritime Organization*), Světová meteorologická organizace (*The World Meteorological Organization*), Mezinárodní agentura pro atomovou energii (*The International Atomic Energy Agency*), Světová obchodní organizace (*The World Trade Organization*; WTO) nebo Mezinárodní organizace práce (*International Labor Organization*; ILO).

⁴⁷ <http://en.unesco.org> [cit. dne 9. 2. 2014].

⁴⁸ <http://www.osn.cz/mezinarodni-pravo/?kap=65> [cit. dne 10. 2. 2014].

⁴⁹ <http://www.fao.org/about/en/> [cit. dne 9. 2. 2014].

⁵⁰ <http://www.who.int/en/> [cit. dne 9. 2. 2014].

2.3 Další mezinárodní organizace působící v oblasti ochrany životního prostředí

Jak bylo již zmíněno, na ochraně životního prostředí se, kromě OSN a přidružených organizací, podílí také další mezinárodní organizace, a to mezivládní i nevládní; lze je dále dělit také na organizace univerzální a partikulární povahy. Zvláštní postavení zaujímá Evropská unie, jako supranacionální organizace, která se tvorbou environmentální politiky a unijního práva také podílí na ochraně životního prostředí (více viz kap. 6). Určitou roli mohou dále hrát například finanční instituce, jako Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj a Evropská banka pro obnovu a rozvoj.

Nejdůležitější mezinárodní mezivládní organizací je již zmíněná OSN, která spolu s některými přidruženými organizacemi, hraje zásadní úlohu v ochraně a právu životního prostředí, také díky svolávání mezinárodních konferencí o životním prostředí. Mezi partikulární organizace, které v rámci své činnosti řeší také některé problémy a otázky týkající se ochrany životního prostředí patří například Severoatlantická aliance (*North Atlantic Treaty Organization*; NATO), Organizace africké jednoty (*Organization of African Unity*), Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (*Organization for Economic Cooperation and Development*; OECD) se svou Agenturou pro atomovou energii (*Nuclear Energy Agency*), a dále třeba Rada Evropy (*Council of Europe*).

Mezinárodní nevládní organizace, neboli NGOs (*Non-Governmental Organizations*) jsou důležitými aktéry ochrany životního prostředí a jejich význam i aktivita neustále narůstá. V rolích pozorovatelů a dohlížitelů se jejich zástupci účastní mezinárodních konferencí a – nejen tam – mohou působit pozitivně k dosažení změn. NGOs se dělí na organizace s omezeným členstvím (např. Světový svaz ochrany přírody, IUCN), instituty a centra zřízené pro vzdělávací, informační a konzultační účely (např. Institut světových zdrojů) a organizace aktivistů s obecně otevřeným členstvím (např. *Greenpeace*)⁵¹.

Někteří autoři staví samostatně mimo výše uvedené dělení tzv. vědecké organizace. Jejich význam spočívá ve vytváření podkladů pro rozhodnutí mezinárodních organizací, které obvykle nemají kapacitu ani prostředky na to, aby si takové informace a data obstaraly v rámci vlastní činnosti. Mezi takové vědecké organizace patří například Mezinárodní rada pro průzkum moře (*The International Council for Exploration of the Seas*), která realizuje výzkum a má také

⁵¹ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 121-126.

úlohu poradní a koordinační, nebo Mezivládní oceánografická komise (*International Oceanographic Commission*), Mezinárodní rada vědeckých unií (*International Council for Science*), Mezinárodní unie na ochranu ptáků a jejich prostředí (*BirdLife International*) a další⁵².

⁵² Birnie, P.; Boyle, A.; Redgwell, C. *International Law & the Environment*. Oxford: Oxford University Press, 2009. s. 99.

3. Proměny přístupu k ochraně životního prostředí od Stockholmu po Rio

3.1 Před Stockholmem

První dokumenty, které obsahovaly úpravu otázek souvisejících s ochranou životního prostředí, vznikaly na konci 19. století. Primárně upravovaly například problematiku rybníků nebo povrchových vod. Na počátku 20. století se objevují úmluvy k ochraně některých druhů zvířat nebo rostlin (např. Konvence k ochraně ptáků užitečných pro zemědělství z r. 1902)⁵³.

V roce 1941 došlo k přelomovému soudnímu rozhodnutí v případě *Trail Smelter* mezi USA a Kanadou, kdy byly na území USA způsobeny škody imisemi soukromé kanadské slévárny. Rozhodčí tribunál stanovil, že „žádný stát [nemá] právo užívat nebo dovolit užívat své území takovým způsobem, aby způsobil kouřem škodu na území jiného státu nebo majetku či osobám na něm, pokud má takový případ závažné následky a pokud byla škoda jasně a přesvědčivě prokázána⁵⁴.” Toto rozhodnutí je také příkladem zvláštního způsobu jmenování rozhodců, kdy v tříčlenném tribunálu každá strana jmenuje jednoho rozhodce a poslední, neutrální, člen tribunálu je zvolen dohodou vlád zainteresovaných států⁵⁵. Podobnými rozhodnutími jsou také *Corfu Channel* (Korfský kanál) z roku 1949 ve sporu mezi Velkou Británií a Albánií, kdy Mezinárodní soudní dvůr prohlásil, že stát nemůže vědomě dovolit, aby bylo jeho území použito proti oprávněným zájmům jiných států, a *Lac Lanoux* (1957), kdy arbitrážní tribunál konstatoval, „že stát na horním toku má dle pravidel dobré víry povinnost brát v úvahu různé přítomné zájmy, snažit se je uspokojit do té míry, pokud je to slučitelné se sledováním jeho vlastního zájmu a ukázat, že má skutečně snahu smířit zájmy státu na dolním toku řeky se svými vlastními⁵⁶.”

Po 2. světové válce se začalo problematice ochrany životního prostředí věnovat OSN a v „roce 1949 byla svolána Hospodářskou a sociální radou OSN (ECOSOC) první konference

⁵³ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 100-102.

⁵⁴ Malenovský, J. Mezinárodní právo veřejné. Brno: Masarykova univerzita, 2004. s. 301-302.

⁵⁵ Trail Smelter case, 1941.

⁵⁶ Břicháček; T. Mezinárodní odpovědnost za škodlivé následky vyplývající z chování nezakázaného mezinárodním právem a její úprava ve vztahu k mezinárodním prostorům. 2009. http://www.epravo.cz/top/clanky/mezinarodni-odpovednost-za-skodlive-nasledky-vyplyvajici-z-chovani-nezakazaneho-mezinarodnim-pravem-a-jeji-uprava-ve-vztahu-k-mezinarodnim-prostorum-40883.html#_ftn9 [cit. dne 12. 2. 2014].

*o zachování a využívání přírodních zdrojů (UNCCUR), která poprvé na mezinárodní úrovni řešila rozpor mezi využíváním přírodních zdrojů a jejich zachováním*⁵⁷.“

V poválečném období se také objevují další environmentální výzvy, mimo jiné problematika jaderných odpadů nebo použití pesticidů v zemědělství, na které upozornila ve své knize *Silent Spring* (Tiché jaro; 1962) uznávaná americká biologka Rachel Carsonová; tato kniha, i její další publikace, měly zásadní význam pro environmentální hnutí v Americe i pro legislativní změny vedoucí k omezení používání syntetických pesticidů v zemědělství⁵⁸. Dalším pověstným dílem zabývajícím se environmentální problematikou byla publikace *The Limits to Growth* (Meze růstu; 1972) autorky Donelly Meadowsové, která otevřela debatu o kapacitě naší planety zvládnout všechny následky rychlého rozvoje, a to v době, kdy byla Amerika na vrcholu prosperity, produkovala nejvíce ropy z vlastního území, největší množství freonů, nekontrolovatelně kácela lesy, vysoušela mokřady atd., a kdy zůstávala environmentální problematika na okraji zájmu⁵⁹.

Přestože lze říci, že tehdejší mezinárodní ochrana životního prostředí nebyla dokonalá (zejména proto, že v této oblasti nedocházelo k dostatečné spolupráci, a také pro nekomplexnost takové ochrany), v letech před mezinárodní konferencí OSN ve Stockholmu vznikly některé zásadní mezinárodní úmluvy, například Úmluva o mokřadech majících mezinárodní význam zejména jako biotopy vodního ptactva (Ramsar, 1971).

3.2 Průběh Stockholmské konference

První mezinárodní konference OSN o životním prostředí (*UN Conference on Human Environment*) se konala ve Stockholmu 5. – 15. června roku 1972, a to na základě rezoluce Valného shromáždění OSN z roku 1968, reagujícího na celosvětové zhoršení kvality životního prostředí. „*Konference OSN měla vytvořit diskusní fórum na nejvyšší úrovni, v jehož rámci by bylo možno řešit světové problémy životního prostředí jako celku*“⁶⁰. Jedním z prvotních úkolů konference bylo označení ekologických hrozeb a výzev, kterým lidstvo čelí nebo čelit bude. Byly (a jsou) jimi nebezpečné odpady produkované v určitých lokalitách v množství, které ohrožuje přírodu i lidské zdraví, dále narušení klimatického systému, příliš rychlé čerpání obnovitelných i neobnovitelných zdrojů a úbytek biodiverzity.

⁵⁷ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 101.

⁵⁸ <http://www.rachelcarson.org/Biography.aspx#Uv-SQbTwpmY> [cit. dne 12. 2. 2014].

⁵⁹ Moldan, B. K otázce souladu ochrany životního prostředí a hospodářského rozvoje. In. Sociologický časopis, 1996, s. 261-277.

⁶⁰ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 102.

Ze shrnutí obecné debaty na konferenci vyplývají některé zásady, vůdčí ideje a vize, které měly určit následující vývoj ochrany životního prostředí na globální úrovni. Cílem mělo být vytvoření základny pro zvládání těžko řešitelných problémů rozdělujících lidstvo, důraz by měl být kladen na zmenšení rozdílu mezi chudými a bohatými státy, tedy na pokrok rozvojových zemí (zásadou konference bylo také dát v debatě prostor mluvčím právě těchto zemí), a to za jejich (a nejen jejich) spolupráce. Několik řečníků zdůraznilo nedostatky v existujících vědomostech týkajících se environmentálních problémů, a z nich vyplývající potřebu mezinárodních výzkumných programů, jejichž výstupy by byly obecně dostupné, a také vzdělávacích programů v rozvojových zemích⁶¹.

3.3 Dokumenty

Zásadním výstupem konference ve Stockholmu byla závěrečná **Stockholmská deklarace**⁶² (*Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment*), která formulovala 26 principů ochrany životního prostředí. V úvodu prohlašuje potřebu vyjádření společného postoje a společných principů k vytvoření návodu k ochraně a posílení životního prostředí lidstva. Zmiňuje nezbytnost úsilí rozvojových států směřujícího k dosažení pokroku i úsilí států rozvinutých k odstranění nerovností. V prvním principu se Deklarace hlásí k některým lidským právům, právu na svobodu, rovnost a adekvátní životní podmínky v životním prostředí zajišťujícím důstojnost a blahobyt; s těmito právy spojuje odpovídající zodpovědnost za ochranu a zlepšování stavu životního prostředí pro současné s budoucí generace. Mezi další principy patří například právo států využívat vlastní zdroje (bez poškozování druhých států), souvislost ochrany životního prostředí s ekonomickým a sociálním rozvojem, racionální hospodaření se zdroji a plánování, rozvoj technologií s ohledem na předcházení environmentálním rizikům a řešení environmentálních problémů, přispění států k rozvoji mezinárodního práva životního prostředí atd. nebo – poslední a poměrně tvrdý – princip týkající se ochrany lidí a životního prostředí před atomovými zbraněmi, zahrnující jejich kompletní zničení.

Dalším zásadním přijatým dokumentem byl **Akční plán** (*Action Plan*). Obsahuje shrnutí doporučení přijatých na konferenci, rozdělených sektorově podle předmětu a funkce na tři sekce: „*the global environmental assessment programme (Earthwatch)*“, „*the environmental management activities*“ a „*the supporting measures*“. Rámec akcí v ochraně životního prostředí

⁶¹ Brief Summary of general debate. www.unep.org/Documents.Multilingual/ [cit. dne 12. 2. 2014].

⁶² Stockholmská deklarace. Stockholm, 1972. Dostupné z <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503> [cit. dne 6. 3. 2014].

vychází ze struktury uvedené v části A: evaluace a hodnocení, stanovování cílů a plánování, výzkum, mezinárodní konzultace a dohody, monitorování a výměna informací. Mezi podpůrná opatření a kroky patří vzdělávání a výchova, organizace, informování veřejnosti, financování a technická spolupráce⁶³. Přestože kroky nejsou formulovány nijak konkrétně, je takovéto schéma výrazným pokrokem, zejména vezmeme-li v úvahu dobu jeho vzniku. V době, kdy se problematice životního prostředí začalo dostávat více pozornosti, avšak environmentální legislativa byla neúplná, ukazuje, jakým způsobem by se následující kroky měly realizovat, respektive jak komplexně bude nutno postupovat, aby bylo dosaženo potřebných cílů.

V některých doporučeních Plán vlastně předbíhá dobu, respektive je zásadním pokrokem, když staví do souvislosti životní prostředí a rozvoj; mimo jiné doporučuje připravit krátko- i dlouhodobé plány a studie nejen environmentálních, ale také sociálních problémů, právní a technické zhodnocení možných řešení, připravit rámcové mezinárodní úmluvy, zřídit instituce pro výměnu informací nebo pomoc rozvojovým zemím. Plán také formuluje vzdělávací, informační, sociální a kulturní aspekty ochrany životního prostředí (doporučení č. 95 a násl.). Doporučuje mimo jiné výměnu informací, vytvoření sociálních a kulturních indikátorů stavu životního prostředí, vznik nových kulturních a sociálních projektů, zavedení environmentální výchovy atd. a k činnosti a spolupráci vyzývá další organizace a instituce (UNESCO, FAO a další).

Na konferenci bylo přijato několik desítek dalších rezolucí, doporučení a rozhodnutí, mimo jiné Rezoluce o institucionálních a finančních ujednáních, doporučení o jednání o přijetí Úmluvy o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin nebo rozhodnutí o založení UNEP.

3.4 Vývoj po Stockholmské konferenci

Období po první mezinárodní konferenci OSN bylo charakterizováno vznikem velkého množství mezinárodních úmluv. Patří mezi ně mimo jiné Úmluva na ochranu světového přírodního a kulturního dědictví (Paříž, 1972), Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (Washington, 1973) nebo Vídeňská úmluva na ochranu ozónové vrstvy Země (Vídeň, 1985), doplněná Montreálským protokolem

⁶³ Action Plan. Stockholm, 1972. Dostupné z <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1512&l=en> [cit. dne 6. 3. 2014].

(1987). Vznikaly také význačné dokumenty soft law, např. Světová charta přírody (*World Charter of Nature*)⁶⁴.

Na základě doporučení konference ve Stockholmu byl v roce 1972 Valným shromážděním OSN založen Program pro životní prostředí (UNEP). Dále byla v roce 1983 ustavena Komise pro životní prostředí a rozvoj (*World Commission on Environment and Development*) pod vedením Gro Harlem Brundtlandové, která v roce 1987 publikovala svou zprávu Naše společná budoucnost (*Our common future*); v souvislosti s ní se poprvé výrazněji prezentuje pojem udržitelného rozvoje, jako nového způsobu hospodářského růstu, který bude vůdčím principem následující konference v Rio de Janeiru. Jak bylo předpokládáno v Akčním plánu, došlo ještě v roce 1972 k vytvoření programu *Earthwatch*, koordinovaného Programem pro životní prostředí. Úkolem programu *Earthwatch* je zejména monitoring životního prostředí, včetně včasného informování a možném ohrožení a dále poskytování informací pro rozhodovací procesy Valného shromáždění OSN. K posílení významu *Earthwatch* došlo po konferenci v Rio de Janeiru, kdy se program zaměřil na dodržování požadavků obsažených v dokumentu *Agenda 21*⁶⁵.

V roce 1988 byl vytvořen Mezivládní panel pro změnu klimatu (*Intergovernmental Panel on Climate Change*; IPCC), a to z iniciativy Valného shromáždění OSN, Světové meteorologické organizace a Programu pro životní prostředí. Jedná se o mezinárodní seskupení vědců, kteří zkoumají podstatu klimatických změn, jejich důsledky a budoucí prognózu. Na základě první hodnotící zprávy panelu, která byla vydána v roce 1990, vznikla v roce 1992 Rámcová úmluva o změně klimatu. Další zprávy byly publikovány v letech 1995, 2001 a 2007 a následující souhrnná zpráva bude prezentována v září 2014⁶⁶.

3.5 Shrnutí

Konference ve Stockholmu s heslem „*Only One Earth*“ byla první mezinárodní konferencí o životním prostředí a reakcí OSN na hrozící globální environmentální krizi. Přestože nemohla přinést její řešení, nastolila mnohá témata a posunula mezinárodní ochranu a právo životního prostředí v mnoha ohledech dopředu. Předcházejícím nejednotným akcím dala ucelenější rámec a téma ochrany životního prostředí nabylo na politickém významu, také díky síle autority OSN. Na konferenci byla formulována nejdůležitější témata a hlavní druhy

⁶⁴ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 103-104.

⁶⁵ <http://www.un.org/earthwatch/about/about.html> [cit. dne 12. 2. 2014].

⁶⁶ Intergovernmental Programme on Climate Change. <http://www.ipcc.ch/> [cit. dne 12. 2. 2014].

ohrožení, kterým lidstvo čelilo a mělo čelit v budoucnu. Konferenci následovalo přijetí mnoha mezinárodních úmluv k ochraně životního prostředí, založení Programu pro životní prostředí OSN a další kroky.

Přijaté texty, zejména Stockholmská deklarace a Akční plán, jsou jedinečné svým prvenstvím, podobně jako konference sama, a jsou také vzorem pro podobné budoucí dokumenty. Přestože jim chybí závaznost i konkrétnost jednotlivých doporučení, tvoří hodnotový i technický rámec následujících akcí a patří mezi nejzásadnější dokumenty v mezinárodní ochraně životního prostředí do roku 1992.

4. Proměny přístupu k ochraně životního prostředí od Ria po Johannesburg

Dalším Summitem Země byla mezinárodní konference OSN o životním prostředí (*United Nations Conference on Environment and Development*; UNCED) konaná v Rio de Janeiru 3. – 14. června 1992. Konference se zúčastnilo celkem 172 států, 108 z nich bylo zastoupeno na vládní úrovni nebo na úrovni hlavy státu. Mezi účastníky bylo zároveň 2.400 zástupců neziskových organizací. Dalších 17.000 osob se zúčastnilo paralelního Globálního fóra neziskových organizací⁶⁷.

Svolání konference v Riu k dvacátému výročí Stockholmské konference předcházelo další postupné zhoršování stavu životního prostředí, průmyslové havárie a havárie ropných tankerů s rozsáhlými následky na přírodě (např. Seveso, Bhópál, Černobyl, Exxon Valdez a další), neudržitelný ekonomický a populační růst a potřeba sjednat mezinárodní úmluvy týkající se biodiverzity, změny klimatu a ochrany lesů. Důležitým milníkem byla již zmíněná zpráva „Naše společná budoucnost“, která vedla k přesvědčení, že socioekonomický rozvoj by měl být zároveň udržitelným, a to ve smyslu zabránění dalšímu nevratnému poškozování životního prostředí a zároveň dosažení spolupráce států v jejich společném zájmu, tedy v ochraně životního prostředí.

Přípravy konference začaly v roce 1989, v návaznosti na rezoluci Valného shromáždění OSN a plánování byla pověřena speciální komise, respektive přípravný výbor (*UNCED Preparatory Committee*) a dále dvě mezivládní vyjednávací komise pro přípravu úmluv o změně klimatu a biologické rozmanitosti; své vlastní přípravné výbory ustavily také vlády některých států.

4.1 Průběh konference v Riu

Konferenci v Riu předcházely důkladné přípravy a mnoho očekávání, a to zejména proto, že mělo jít o konferenci s rekordní účastí, kde rozhodnutí měla být přijímána na základě spolupráce s neziskovými organizacemi i širokou veřejností. Entusiasmus, který konferenci předcházel, ilustruje například úvod publikace Summit Země '92: „*Komplexní příprava konference v Riu má umožnit vytvořit základ nového globálního partnerství mezi národy a obyvateli Severu, Jihu, Východu a Západu, partnerství, které bude vycházet ze vzájemných*

⁶⁷ <http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html> [cit. dne 12. 2. 2014].

*potřeb, společných zájmů a spoluodpovědnosti za zajištění společné budoucnosti*⁶⁸.“ Zmíněné rozdělení na státy Západu a Východu ustupuje v této době do pozadí a význam získává spíše rozdělení na globální „bohatý“ Sever a „chudý“ Jih (na konferenci zastoupený sdružením G77 a Čínou). Odlišnost spočívá v zájmech jednotlivých oblastí – zatímco státy Severu mají na mysli globální ekologické problémy, státy Jihu usilují hlavně o vlastní rozvoj a viní státy Severu z vysoké spotřeby a z převážného podílu právě na devastaci životního prostředí. Pochopení tohoto geopolitického vývoje je důležité pro chápání postojů jednotlivých zemí během konferencí i vzniklých úmluv.

K přijetí bylo Přípravným výborem připraveno 5 zásadních dokumentů a úmluv. Vůdčím principem konference měl být trvale udržitelný rozvoj a jedním cílů bylo stanovit, jak bude vypadat v různých oblastech, jak ho dosáhnout a jakou bude mít podobu v jednotlivých státech, s důrazem na rozvojové země (v tomto byla zpráva „*Our Common Future*“ nekonkrétní).

Paralelně s konferencí v Riu konalo mnoho dalších akcí, kromě již zmíněného Globálního fóra neziskových organizací také vědecké konference, umělecké výstavy, církevní obřady, kulturní vystoupení a ekologické veletrhy⁶⁹.

Jak bylo již výše řečeno, na konferenci v Riu byly také posíleny pravomoci programu *Earthwatch*, a to podle kapitoly 40 Agendy 21, týkající se poskytování informací pro rozhodování Valného shromáždění OSN. Dále proběhlo vyhodnocení působení programu v letech 1972-1992⁷⁰.

4.2 Agenda 21

Programový dokument Agenda 21⁷¹ je zřejmě nejzásadnějším výsledkem konference v Rio de Janeiru, přestože na rozdíl od dále popsanych smluv nestanoví signatářům konkrétní závazky, ale formuluje cíle, doporučení a principy k dosažení udržitelného rozvoje pro 21. století. Jde o určitý strategický a akční plán, který je zároveň snahou o komplexní analýzu problematiky ochrany životního prostředí a budoucího vývoje jeho stavu. Agenda 21 obsahuje preambuli a je rozdělena do 40 kapitol, respektive 4 částí. Každá kapitola obsahuje několik

⁶⁸ Summit Země '92. Praha: MŽP ČR, 1992. s. 9.

⁶⁹ Moldan, B. Konference OSN o životním prostředí a rozvoji. Praha: Management Press, 1993. s. 226.

⁷⁰ <http://www.un.org/earthwatch/about/docs/annrpt92.htm> [cit. dne 12. 2. 2014].

⁷¹ Agenda 21. Rio de Janeiro, 1992. Dostupné z <http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/e26dd68a7c931e61c1256f8e0033a4ee/b56f757c1507c286c12570500034ba62?OpenDocument> [cit. dne 4. 3. 2014].

programových oblastí a v rámci nich určitá východiska opatření, cíle, činnosti (rozdělené nejčastěji na činnosti související s řízením, data a informace, a mezinárodní a regionální spolupráci a koordinaci) a prostředky implementace (rozdělené na vyhodnocení nákladů, vědecké a technické prostředky, rozvoj lidských zdrojů a vytváření potenciálu); tato struktura není ve všech kapitolách striktně dodržována.

Části Agendy 21 jsou I. Sociální a ekonomický rozměr (sem patří např. problematika boje proti chudobě nebo změny vzorců spotřeby), II. Uchovávání a šetrné využívání zdrojů a hospodaření s nimi (boj proti odlesňování, environmentálně šetrnější využívání biotechnologií atd.), III. Posilování úlohy důležitých skupin (např. děti a mládež v udržitelném rozvoji, vědecká a technická obec atd.) a IV. Prostředky implementace (finanční zdroje a mechanismy, úloha vědy v udržitelném rozvoji atd.).

Význam I. části lze, kromě jejich jednotlivých ustanovení, spatřovat hlavně v tom, že ukazuje, že udržitelný rozvoj není problematikou čistě environmentální, ale že má právě sociální a ekonomické souvislosti, které jsou s ní neoddělitelně spjaty. V úvodu 1. kapitoly mluví Agenda 21 o celosvětovém partnerství a udržitelném rozvoji jako prioritní agendě mezinárodního společenství. Důraz je kladen na podporu rozvojových zemí a integraci ochrany životního prostředí do ostatních politik (obchodní, ekonomické atd.). Podpora rozvojových zemí úzce souvisí s problematikou boje proti chudobě (kap. 2) a dále se vzorci spotřeby (kap. 3), zejména v rozvinutých zemích, které by měly na národní úrovni prosadit legislativní i hodnotové změny. Další kapitoly se zaměřují na integraci problematiky udržitelného rozvoje a demografického růstu (4.), ochrany lidského zdraví (5.), rozvoje lidských sídel (6.) a rozhodovacích procesů (7.), které zahrnují rozhodování na politické, plánovací a řídicí úrovni, zabezpečení regulačního rámce, účinné využívání ekonomických nástrojů a integrované environmentální a ekonomické účetnictví.

Část II. Agendy 21 se zabývá jednotlivými složkami životního prostředí. Mezi její obecné principy patří integrace složkové ochrany opět s ekonomickým a sociálním rozvojem, ohledy na potřeby rozvojových zemí, mezivládní spolupráce a spolupráce s nevládním sektorem, zavedení právních a politických opatření k ochraně jednotlivých složek atd. Tato část obsahuje následující kapitoly: 8. Ochrana atmosféry, 9. Integrovaný přístup k plánování a hospodaření s územními zdroji, 10. Boj proti odlesňování, 11. Péče o křehké ekosystémy: boj proti desertifikaci a suchu, 12. Péče o křehké ekosystémy: udržitelný rozvoj horských oblastí, 13. Podpora udržitelného rozvoje zemědělství a venkova, 14. Uchování biodiverzity,

15. Environmentálně šetrnější využívání biotechnologií, 16. Ochrana oceánů, všech druhů moří, včetně uzavřených a částečně uzavřených moří a pobřežních oblastí a ochrana, racionální využívání a rozvoj živých zdrojů v nich, 17. Ochrana kvality a zásob sladkovodních zdrojů: aplikace integrovaných přístupů k rozvoji, využívání zdrojů vody a hospodaření s nimi, 18. Environmentálně šetrnější nakládání s toxickými chemickými látkami, včetně prevence nezákonné mezinárodní přepravy toxických a nebezpečných produktů, 19. Environmentálně šetrnější nakládání s nebezpečnými odpady, včetně prevence jejich nezákonné mezinárodní přepravy, 20. Environmentálně šetrnější nakládání s pevnými odpady a otázky související s tekutými odpady a 21. Bezpečné a environmentálně šetrnější nakládání s radioaktivními odpady.

V předcházejících kapitolách byly opakovaně zmíněny role určitých skupin v jednotlivých dílčích problematikách. Jejich postavení komplexně shrnuje část III. Zakazuje diskriminaci a ustavuje tyto skupiny jako důležité aktéry mezinárodní ochrany životního prostředí. Ty jsou dále jako „hlavní zájmové skupiny“ („*major groups*“) vždy nezbytně brány v úvahu při vytváření úmluv a politik a jejich zástupci se účastní všech následujících mezinárodních konferencí. To má kromě environmentálního významu také vysokou hodnotu politickou a společenskou. Mezi tyto skupiny patří ženy, děti a mládež, domorodí obyvatelé, nevládní organizace, místní úřady, pracující, podnikatelé, vědci a zemědělci.

Část IV. Agendy 21 obsahuje prostředky implementace, mimo jiné finanční zdroje a mechanismy, transfer technologií, podporu vzdělávání, povědomí a školení, roli vědy, národní mechanismy spolupráce, mezinárodní institucionální uspořádání a právní nástroje a informace pro rozhodování.

Agenda 21 je dokument velkého rozsahu a předcházející shrnutí je samozřejmě velmi zjednodušující a nekompletní. Agenda 21 je zásadní pro mnoho budoucích dokumentů a předpisů na mezinárodní úrovni i úrovni států. Ukazuje šířku a komplexnost problematiky udržitelného rozvoje a přesto ve všech oblastech formuluje relativně konkrétně cíle, i prostředky jejich realizace. Význam Agendy 21 spočívá v tom, že se snaží působit na všech úrovních, od jednotlivce až po mezinárodní společenství jako celek. K dosažení udržitelného rozvoje je nezbytná transformace hodnot společností a přijetí odpovědnosti. Politická opatření by se měla realizovat od nejnižší úrovně (místní Agenda 21 viz dále) místních komunit až po globální úroveň, a měla by integrovat nejen environmentální, ale také sociální a ekonomické hledisko.

Agenda 21 není dokumentem, který by přinášel přímé výsledky v ochraně životního prostředí, na základě ní nejsou realizovány specifické kroky a akce. Agenda 21 odráží nadšení, které provázelo její vznik. Dokument je ambiciózní, ale také nezávazný a časově neohraničený. Státy nejsou pod tlakem k naplňování příslušných závazků a v době vzniku Agendy 21 se nenašel ani jeden, který by byl ostatním příkladem a její ustanovení v nějaké komplexnější podobě realizoval. Navíc chyběly – a stále chybí – indikátory udržitelného rozvoje a výsledky aktivit v ochraně životního prostředí (respektive dopady činností poškozujících životní prostředí) nejsou dlouhodobě přesně odhadnutelné nebo dokonce měřitelné. V současnosti již samozřejmě není Agenda 21 tak aktuální a její hodnota už je víceméně ideová.

Místní agenda 21

Základem místní agendy 21 (MA21) jsou východiska opatření 28. kapitoly Agendy 21, kde je stanoveno, že *„Velké množství problémů a řešení obsažených v Agendě 21 má své kořeny na úrovni místních aktivit; participace a spolupráce místních úřadů bude proto faktorem určujícím úspěšnost realizace jejich cílů. Místní úřady vytvářejí, řídí a udržují ekonomickou, sociální a environmentální infrastrukturu, dohlížejí na plánování, formují místní politiku životního prostředí a předpisy a pomáhají při implementaci národní a subnárodní environmentální politiky. Protože jsou úrovní správy nejbližší lidem, sehrávají důležitou roli ve výchově, mobilizaci i při reakci na podněty veřejnosti a napomáhají tak dosažení udržitelného rozvoje⁷².“*

Místní agenda 21 patří mezi iniciativy k dosažení „good governance“, tedy kvalitní, transparentní a efektivní správy věcí veřejných v kontextu dosažení udržitelného rozvoje na nejnižších stupních, jako základu pro globální udržitelný rozvoj. Místní Agenda 21 sleduje nastavení procesů ve veřejné správě a vyhodnocování dopadů rozvojových aktivit v lokalitách, podle indikátorů udržitelného rozvoje. Součástí místní Agendy 21 jsou kvalitní strategické plánování, řízení a financování, partnerství a komunikace s veřejností a systémové a měřitelné kroky k dosažení udržitelného rozvoje⁷³. Místní Agenda 21 se realizuje pomocí projektů v jednotlivých městech a regionech, a to za přispění veřejnosti, neziskových organizací i akademické obce. Předností místní Agendy 21 je zejména přijetí odpovědnosti za udržitelný rozvoj a proaktivní přístup na úrovni obcí a regionů, a dále tvorba metodik, kritérií a indikátorů,

⁷² Agenda 21. Kapitola 28. Rio de Janeiro, 1992.

⁷³ Portál MA21. Dostupné z

<http://ma21.cenia.cz/Z%C3%A1kladn%C3%ADinformace/Agenda21/tabid/101/language/cs-CZ/Default.aspx> [cit. dne 2. 3. 2014]

kteří umožňují reálné vyhodnocení dopadů a účinků konkrétních projektů a aktivit, a tedy také jejich ocenění, které je dále nenahraditelnou motivací pro budoucí činnosti.

4.3 Úmluva o ochraně biologické rozmanitosti

Biologická rozmanitost neboli diverzita podle českého překladu Úmluvy o biodiverzitě znamená „*variabilitu všech žijících organismů včetně, mezi jiným, suchozemských, mořských a jiných vodních ekosystémů a ekologických komplexů, jejichž jsou součástí; zahrnuje diverzitu v rámci druhů, mezi druhy i diverzitu ekosystémů*“⁷⁴. Mluvíme o diverzitě druhové, diverzitě genové a diverzitě ekosystémů. Potřebu ochrany biodiverzity na mezinárodní úrovni není jistě třeba vysvětlovat. Příprava Úmluvy o biologické rozmanitosti byla logickou reakcí na úbytek druhů rostlin a živočichů, jako jeden z významných globálních problémů, a to zejména v důsledku jejich nepřiměřeného využívání a ničení, znečišťování a jiných zásahů do přírodních stanovišť.

Úmluva o biologické rozmanitosti (*Convention on Biological Diversity*; CBD) byla předložena k podpisu na konferenci v Rio de Janeiru a vstoupila v účinnost dne 29. 12. 1993; jedná se o pramen *hard law*. Mezi cíle Úmluvy patří ochrana biologické rozmanitosti, udržitelné využívání jejích složek a rovnoměrné a spravedlivé rozdělení přínosů z využívání genetických zdrojů. Úmluva stanoví, že ochrana biologické rozmanitosti je společným zájmem lidstva, přičemž státy mají suverénní právo na využívání vlastních zdrojů (v souladu s Chartou OSN a principy mezinárodního práva), při zachování odpovědnosti za škodu způsobenou na území za hranicí národní jurisdikce. Důraz je kladen na mezinárodní spolupráci při ochraně biologické rozmanitosti, principy prevence a předběžné opatrnosti i význam znalostí o biologické rozmanitosti, včetně tradičních znalostí a způsobů života domorodých společenstev.⁷⁵

Úmluva obsahuje obecná ustanovení k zachování biodiverzity a trvale udržitelné využívání žijících organismů (národní strategie, plány a programy ochrany biodiverzity atd.), ustanovení k ochraně *in situ* (vytvoření systému chráněných území, regulace a péče o biologické zdroje, ochrana ekosystémů, stanovišť a populací, obnova poškozených ekosystémů, systém řízení a hodnocení rizik, vytvoření nezbytných právních norem atd.), ustanovení k ochraně *ex situ* (vytváření zařízení pro ochranu a výzkum druhů a pro jejich opětovné navrácení do původních stanovišť, finanční a jiné podpory ochrany *ex situ* atd.), ustanovení o trvale

⁷⁴ Úmluva o biologické rozmanitosti, CBD. 2006. Čl. 1.

⁷⁵ Stejskal, V. Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost. Praha: Linde a.s. 2006. s. 160-162.

udržitelném využívání složek biologické rozmanitosti (začlenění ochrany biodiverzity do rozhodovacích procesů, podpora spolupráce mezi státními úřady a soukromým sektorem v trvale udržitelném využívání přírodních zdrojů atd.) a další relativně konkrétní opatření. V dalších článcích je otevřena problematika výzkumu a vzdělávání, s ohledem na specifické podmínky rozvojových zemí (vytváření vzdělávacích programů, podpora výzkumu, podpora a spolupráce při výzkumu a využívání vědeckého pokroku a metod ochrany), a problematika veřejného vzdělávání a uvědomění (pochopení významu ochrany biologické rozmanitosti, zařazení příslušných témat do vzdělávacích programů atd.). Strany jsou dále mimo jiné zavázány k hodnocení a omezování nepříznivých vlivů pomocí vhodných postupů a zavedení vhodných opatření k eliminaci nepříznivých důsledků některých programů a postupů. Pozornost je věnována přístupu ke genetickým zdrojům, který předpokládá vytvoření národní legislativy, splnění stanovených podmínek, kvalifikovaný souhlas atd. Další ustanovení jsou věnována převodu technologií, respektive biotechnologií mezi smluvními stranami, výměně informací, technické a vědecké spolupráci smluvních států a rozdělení přínosů vyplývajících z biotechnologií. Závěr smlouvy pak obsahuje ustanovení o finančních zdrojích a mechanismech, konferencích stran, urovnávání sporů, přijímání protokolů, přijímání příloh, přistoupení, odstoupení, účinnosti a další⁷⁶.

4.4 Rámcová úmluva o změně klimatu

Změnou klimatu se podle definice v článku 1 Rámcové úmluvy rozumí „*taková změna klimatu, která je vázána přímo nebo nepřímo na lidskou činnost měnící složení globální atmosféry a která je vedle přirozené variability klimatu pozorována za srovnatelný časový úsek*“⁷⁷. Cílem Rámcové úmluvy je stabilizace koncentrací skleníkových plynů, aby se předešlo narušení klimatického systému Země. Mezi zásady Rámcové úmluvy patří ochrana klimatického systému ve prospěch současných i budoucích generací, ohled na specifické podmínky jednotlivých zemí, zavedení opatření k minimalizaci příčin a odvrácení nepříznivých účinků činností, podpora udržitelného rozvoje, spolupráce smluvních stran při vytváření mezinárodního hospodářského systému vedoucímu k udržitelnému rozvoji atd.

⁷⁶ Úmluva o biologické rozmanitosti, CBD. 2006.

⁷⁷ Rámcová úmluva o změně klimatu. Rio de Janeiro, 1992. Článek 1. Dostupné z [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/ramcova_umluva_osn_zmena_klimatu/\\$FILE/OMV-cesky_umluva-20081120.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/ramcova_umluva_osn_zmena_klimatu/$FILE/OMV-cesky_umluva-20081120.pdf) [cit. dne 2. 3. 2014].

Rámcová úmluva OSN o změně klimatu (*UN Framework Convention on Climate Change*; UNFCCC) byla přijata na konferenci v Rio de Janeiru a vstoupila v platnost dne 21. 3. 1994⁷⁸.

Smluvní strany se zavázaly mimo jiné zveřejňovat národní inventury emisí, formulovat vnitrostátní, případně regionální programy s opatřeními proti změně klimatu, spolupracovat při adaptaci na dopady změny klimatu, zohledňovat změnu klimatu v sociálních, hospodářských a environmentálních politikách, podporovat technologický výzkum, výměnu informací a vzdělávání atd. Rámcovou úmluvou o změně klimatu se zřizuje konference smluvních stran, jako její nejvyšší orgán, a jsou stanoveny její kompetence. Dále se zřizuje Sekretariát, pomocný orgán pro vědecké a technické poradenství a pomocný orgán pro provádění Úmluvy. Rámcová úmluva dále upravuje finanční mechanismus, poskytování informací o provádění Úmluvy, urovnávání sporů, hlasovací právo, protokoly atd⁷⁹.

4.5 Další dokumenty

Text **Deklarace o životním prostředí a rozvoji**, tedy závěrečné deklarace konference v Rio de Janeiru (*Rio Declaration on Environment and Development*), byl přijat ve znění 27 principů, které lze rozdělit na zásady spíše programového charakteru (např. vzájemná povinnost informování a varování) a zásady, které potvrzují již existující zásady obyčejového práva nebo takové, které odkazují na obyčejové normy právě vznikající (např. účast veřejnosti nebo zásada odpovědnosti znečišťovatele)⁸⁰.

Dalším důležitým výsledkem konference v Riu jsou **Principy hospodaření v lesích** (*Forest Management Principles*). Jde o dokument bez přímé závaznosti obsahující zásady udržitelného hospodaření v lesích. Stanoví, že lesy jsou komplexní ekosystém nezbytný pro ekonomický rozvoj a udržení všech forem života, že poskytují dřevo, jídlo a léčiva, a že obsahují biologickou diverzitu, která stále nebyla kompletně poznána. Slouží jako rezervoáry oxidu uhličitého a skleníkových plynů, čímž bojují proti globálnímu oteplování. V neposlední řadě jsou domovem zvířet a plní lidské kulturní a duchovní potřeby. Principy prohlašují právo států na využívání jejich lesních zdrojů a doporučují toto právo realizovat v rámci ochrany a uchování lesů. Hlavními zásadami obsaženými v dokumentu jsou „*the greening of the world*“

⁷⁸ http://www.mzp.cz/cz/ramcova_umluva_osn_zmena_klimatu [cit. dne 2. 3. 2014].

⁷⁹ Rámcová úmluva o změně klimatu. Rio de Janeiro, 1992. Dostupné z [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/ramcova_umluva_osn_zmena_klimatu/\\$FILE/OMV-cesky_umluva-20081120.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/ramcova_umluva_osn_zmena_klimatu/$FILE/OMV-cesky_umluva-20081120.pdf) [cit. dne 2. 3. 2014].

⁸⁰ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 106.

pomocí uchovávání a vysazování lesních porostů, hospodaření v lesích s ohledem na ekonomické, sociální, kulturní a duchovní potřeby současných i budoucích generací, zvláštní ochrana unikátních lesních porostů, kontrola znečišťování nebo zahrnutí neekonomických hodnot do plánování hospodaření v lesích⁸¹.

4.6 Vývoj po konferenci v Riu

Období po konferenci v Riu bylo charakterizováno novým pohledem na ekonomický rozvoj, který už nebyl považován za jediný cíl, ale naopak měl být v souladu s ochranou životního prostředí a jeho zachování také pro uspokojování potřeb budoucích generací. Úspěch konference spočíval ve vzniku závazných dokumentů, ale i takových, které jsou přes svou nezávaznost přijímány a implementovány, čímž bylo dosaženo nezbytných změn.

Prostřednictvím rezoluce Hospodářské a sociální rady byla založena Komise pro udržitelný rozvoj (*Commission on Sustainable Development; CSD*), a to ze silící potřeby institucionalizované a centralizované spolupráce v mezinárodní ochraně životního prostředí. „*Toto mezivládní grémium má v souladu s čl. 38 Agendy 21 zaručit implementaci závěrů přijatých na konferenci v Rio de Janeiro, zlepšit mezinárodní spolupráci a přispět k integraci otázek životního prostředí a rozvoje včetně kontroly pokroku, implementace a aplikace Agendy 21*“⁸².

V období po konferenci v Riu došlo k uzavření dalších mezinárodních úmluv o životním prostředí, které vycházely z požadavků a zásad konference, zejména Agendy 21. Patří mezi ně například Úmluva o občanskoprávní odpovědnosti za škody vzniklé v důsledku činností nebezpečných pro životní prostředí (1993), Úmluva o boji proti desertifikaci (1994), Úmluva o jaderné bezpečnosti (1994) nebo Úmluva o mezinárodním obchodu s určitými chemickými látkami a pesticidy (1998), a dále řada regionálních smluv. Poslední zmiňované byly realizovány a konkretizovány na konferencích smluvních států, které byly dalším charakteristickým rysem období po konferenci v Rio de Janeiro. Příkladem může být konference k přijetí prováděcích protokolů k Úmluvě o biologické rozmanitosti (Cartagenský protokol)⁸³.

⁸¹ Forest Management Principles. Rio de Janeiro, 1992. Dostupné z <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-3annex3.htm> [cit. dne 21. 2. 2014].

⁸² Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 108.

⁸³ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 109-110.

Na konferenci v Rio de Janeiru navázaly další konference s různými tématy. Zvýšení významu sociálního pokroku a jeho zařazení mezi pilíře udržitelného rozvoje (spolu s rozvojem ekonomickým a environmentálním) dokazuje konání Konference o populaci a rozvoji konaná v roce 1994 v Káhiře nebo Světový summit o sociálním rozvoji konaný v roce 1995 v Kodani. Hlavním cílem bylo sociálních problémů společných všem státům, zejména chudoby, nezaměstnanosti nebo diskriminace. Výstupem summitu byla Kodaňská deklarace o sociálním rozvoji a Akční plán⁸⁴.

V roce 1994 se konala na ostrově Barbados Mezinárodní konference udržitelného rozvoje malých ostrovních rozvojových států („*small island developing states*“). Konference přijala Barbadoskou deklaraci a *Barbados Programme of Action* (BPOA), čtrnáctibodový dokument identifikující prioritní oblasti a výzvy, kterým musí malé ostrovní rozvojové státy čelit v dosahování udržitelného rozvoje. Monitorováním a vyhodnocováním postupu v implementaci BPOA byla pověřena Komise pro udržitelný rozvoj⁸⁵. Ve dnech 27. – 28. září 1999 se konalo zvláštní zasedání Valného shromáždění OSN k vyhodnocení pokroku implementace BPOA, které zároveň identifikovalo 6 oblastí naléhavé potřeby: změna klimatu, přírodní katastrofy, pobřežní a mořské zdroje, pitná voda, energetika, turismus. Shromáždění přijalo deklaraci, ve které opět potvrdilo přijetí závazků vyplývajících z Agendy 21, Barbadoské deklarace a BPOA⁸⁶.

Od konference v Rio de Janeiru probíhají také tzv. konference smluvních stran (*Conferences of the parties*; COP) Rámcové úmluvy o změně klimatu a Úmluvy o biologické rozmanitosti.

4.7 Rio + 5

Zvláštní zasedání Valného shromáždění OSN nazvané Rio + 5 se konalo 23. – 27. června 1997, tedy po pěti letech od mezinárodní konference OSN o životním prostředí v Riu, a to s cílem vyhodnotit pokrok v implementaci dokumentů na konferenci přijatých. Vzhledem ke zhoršení stavu životního prostředí však bylo toto vyhodnocení spíše kritické⁸⁷. Předseda Valného shromáždění OSN Razali Ismail zahájil zvláštní zasedání projevem o „hanbě“

⁸⁴ <http://www.earthsummit2002.org/wssd/wssd/wssdintro.html> [cit. dne 14. 2. 2014].

⁸⁵ sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=13&nr=365&menu=1361 [cit. dne 14. 2. 2014].

⁸⁶ sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&type=13&nr=366&menu=1361 [cit. dne 14. 2. 2014].

⁸⁷ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. Praha C.H.Beck, 2010. s. 110-111.

z neplnění závazků a příslibů deklarovaných v Riu, nevyužívání technologického pokroku a úpadku politické vůle k realizaci nutné změny⁸⁸.

Přijat byl Program k další implementaci Agendy 21, který však pouze zdůraznil potřebu důsledného přístupu v naplňování požadavků vznesených v Riu. Program obsahuje v první kapitole prohlášení o urychlení komplexní implementace Agendy 21, respektive o jeho naléhavé potřebě, dále příslib globální spolupráce a dialogu a závazek měřitelného pokroku v dosahování udržitelného rozvoje při příštím vyhodnocení v roce 2002. Ve druhé kapitole vyhodnocuje právě pokrok dosažený mezi lety 1992 a 1997, třetí pak stanovuje konkrétní požadavky na implementaci Agendy 21 v oblastech naléhavé potřeby, jako je kvalita moří a oceánů, lesů nebo atmosféry, či udržitelné zemědělství atd. Poslední kapitola pojednává o mezinárodních úmluvách a zdůrazňuje posílení role a podpory mezinárodních organizací a institucí, jako klíčových aktérů cesty k udržitelnému rozvoji; konkrétně například posílení podpory Komise pro udržitelný rozvoj regionální implementaci Agendy 21, a to ve spolupráci s regionálními organizacemi, podporu OSN jednotlivým státům (vládám) nebo posílení role Programu pro životní prostředí⁸⁹.

4.8 Kjótský protokol

Dne 11. 12. 1997 byl na summitu OSN v japonském Kjótu přijat Kjótský protokol k Rámcové úmluvě o změně klimatu, který obsahoval konkrétní závazky ke snížení množství skleníkových plynů. Rozvinuté země se v něm zavázaly snížit emise skleníkových plynů (oxidu uhličitého, metanu, oxidu dusného, částečně fluorovaných uhlovodíků, zcela fluorovaných uhlovodíků a fluoridu sírového) ve srovnání s rokem 1990 o 5 %. K plnění kvalifikovaných závazků vyplývajících z Kjótského protokolu se státy zavazují ke spolupráci (výměna informací, koordinace vnitrostátních politik) a posílení nebo zavedení politik zaměřených na snižování emisí skleníkových plynů. Konkrétně realizují taková opatření, jako zvyšování energetické účinnosti, podpora udržitelných forem zemědělství, výzkum a podpora obnovitelných forem energie, omezování produkce skleníkových plynů v dopravě a mnoho dalších. Kjótský protokol stanovuje také flexibilní mechanismy splnění závazků, jsou jimi obchodování s emisemi, společně zaváděná opatření a mechanismus čistého rozvoje, sloužící k pomoci státům neuvedeným v příloze I (obsahuje seznam států s kvalifikovaným závazkem se snížení emisí skleníkových plynů) protokolu dosáhnout udržitelného rozvoje a státům

⁸⁸ <http://www.un.org/News/Press/docs/1997/19970623.ga9261.html> [cit. dne 14. 2. 2014].

⁸⁹ <http://www.un.org/documents/ga/res/spec/aress19-2.htm> [cit. dne 14. 2. 2014].

uvedeným v příloze I ke splnění jejich kvalifikovaných závazků, a to účastí v projektových činnostech⁹⁰.

K platnosti Kjótského protokolu byly stanoveny 2 podmínky, a to ratifikace 55 států a ratifikace států přílohy I, jejichž podíl na celkových emisích skleníkových plynů v roce 1990 činil alespoň 55 %. Protokol proto nabyl platnosti až v roce 2004. Další informace a související události budou z důvodu zachování chronologie práce uvedeny v další kapitole.

4.9 Cartagenský protokol

Cartagenský protokol o biologické bezpečnosti k Úmluvě o biodiverzitě byl přijat dne 29. 1. 2000 v Montrealu. Jeho cílem je „*přispět k zajištění přiměřené úrovně ochrany v oblasti bezpečného přenosu a využívání živých modifikovaných organismů vzniklých použitím moderních biotechnologií, které mohou mít nepříznivé účinky na zachování a udržitelné využívání biologické rozmanitosti a nakládání s těmito organismy, s přihlédnutím k rizikům pro lidské zdraví, a zaměřit se zejména na převoz přes hranice jednotlivých států*“⁹¹.“ Protokol obsahuje konkrétní ustanovení o podmínkách nakládání s živými modifikovanými organismy, jejich přepravě, balení a označování, zásady informování, hodnocení a řízení rizik (odkazuje na princip předběžné opatrnosti) a vedení dokumentace, stanovuje mechanismy financování, a dále například zakládá Informační systém pro biologickou bezpečnost („*Biosafety Clearing House*“). Podle čl. 37 protokol vstoupil v platnost 90 dní od uložení padesáté ratifikační listiny, tj. 11. září 2003⁹².

4.10 Millenium Summit

V ochraně životního prostředí, ale nejen v ní, hraje svou roli také Summit milénia (*Millenium Summit*), konaný 6. – 8. září 2000 v sídle OSN v New Yorku. Hlavním přijatým dokumentem byla Deklarace milénia (*Millenium Declaration*). Mimo jiné zdůrazňuje sdílenou zodpovědnost států za dodržování principů lidské důstojnosti, rovnosti a spravedlnosti, znovu potvrzuje závazky vplývající z Charty OSN a stanovuje základní hodnoty pro 21. století, mezi něž patří například svoboda, rovnost, tolerance nebo respekt k přírodě⁹³.

⁹⁰ Kjótský protokol. Kjóto, 1997. Dostupný z [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/kjotsky_protokol/\\$FILE/OMV-cesky_protokol-20081120.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/kjotsky_protokol/$FILE/OMV-cesky_protokol-20081120.pdf) [cit. dne 23. 2. 2014].

⁹¹ Cartagenský protokol. Montreal 2000. čl. 1.

⁹² Cartagenský protokol. Montreal 2000

⁹³ UN Millenium Declaration. New York, 2000.

Zástupci států přijali 8 časově omezených cílů známých jako „*Millenium Development Goals*“ („Miléniové cíle“, „Cíle milénia“); sedmým z těchto cílů je zajištění trvalé udržitelnosti životního prostředí. Obsahuje požadavky začlenění principů trvale udržitelného rozvoje do národních politik a programů a překonání úbytku přírodních zdrojů, dosažení významného snížení úbytku biodiverzity do roku 2010, snížení podílu lidí bez trvalého přístupu k pitné vodě do roku 2015 na polovinu a dosažení výrazného zlepšení životních podmínek alespoň 100 milionů lidí žijících ve slumech do roku 2020⁹⁴.

4.11 Shrnutí

S jistotou lze říci, že konference v Rio de Janeiru přinesla mnoho pozitivního. Předně je to akceptování skutečnosti, že dosavadní způsob života a hospodaření lidí na planetě není dále udržitelný, a že je bezpodmínečně nutné přistoupit k transformaci existujících struktur a způsobů chování. Představitelé většiny států světa se slavnostně zavázali nastoupit cestu udržitelného rozvoje, vycházející ze sjednaných smluv. Nutno dodat, že ty jsou pouze určitým minimálním společným standardem, a že musí být konkretizovány v zákonech a dalších mezinárodních úmluvách. Vyspělé státy také připustily, že jsou to hlavně ony, které musí změnit své způsoby hospodaření i vzorce spotřeby, a zároveň se zavázaly k pomoci rozvojovým zemím. Ty pak budou usilovat o svůj rozvoj, zároveň však s ohledem na životní prostředí; jako zásadní problém společně uznaly populační růst. V neposlední řadě se díky Úmluvě o biodiverzitě podařilo překonat silně antropocentrický přístup, který do té doby v ochraně životního prostředí převažoval⁹⁵.

Ve své stati „Svět po Rio: závěry a perspektivy“ (1992) se k výsledkům konference vyjadřuje tehdejší československý ministr životního prostředí Josef Vavroušek. Zahajuje výčtem prohlubujících se globálních problémů a výčtem přijatých dokumentů. Jako pozitivum vidí závazek Severu k pomoci Jihu. Dále formuluje tři problémy, kterým bude světové společenství v budoucnu čelit. Zaprvé jmenuje strukturu OSN, která po desetiletí beze změn není schopna účinně řešit vznikající problémy, mezi nimi právě například globální ekologickou krizi. Navrhuje (což učinil i na samotné konferenci) transformaci k decentralizované struktuře a její doplnění chybějícími články a vazbami. Zadruhé mluví Vavroušek o světovém ekonomickém systému, jako o struktuře, která není schopna řešit soudobé problémy, a ohrazuje se i proti návrhu, který zazněl na konferenci, na vytvoření celosvětového volného trhu, a to pro

⁹⁴ http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/Goal_7_fs.pdf [cit. dne 15. 2. 2014].

⁹⁵ Moldan, B. Konference OSN o životním prostředí a rozvoji. Praha: Management Press, 1993. s. 229-231.

jeho zřejmou nereálnost. „Třetím ze základních problémů, které konference v Riu nevyřešila, je problém transformace lidských hodnot směrem k humanismu, toleranci, solidaritě, uvědomělé skromnosti, úctě k životu ve všech jeho formách a obnovení harmonických vztahů mezi člověkem a přírodou. Jsem přesvědčen, že právě zde leží klíč k řešení uvedených globálních problémů, není-li ovšem již příliš pozdě⁹⁶.“

⁹⁶ Vavroušek, J. *Svět po Rio: závěry a perspektivy*. In. Moldan, B. *Konference OSN o životním prostředí a rozvoji*. Praha: Management Press, 1993. s. 257-260.

5. Proměny přístupu k ochraně životního prostředí po Johannesburgu

Třetí mezinárodní konference OSN o životním prostředí, nazývaná Světový summit o udržitelném rozvoji (*World Summit on Sustainable Development*; WSSD), označovaná také Rio + 10, probíhala ve dnech 26. srpna – 4. září 2002 v Sandton Convention Centre v Johannesburgu. Jednalo se o vůbec největší konferenci v dosavadní historii OSN. Cílem summitu bylo projednání integrace problematiky ochrany životního prostředí a ekonomického a sociálního udržitelného rozvoje, a dále vyhodnocení pokroku dosaženého od konference v Rio de Janeiru v roce 1992, respektive od zvláštního zasedání Valného shromáždění OSN Rio + 5 v roce 1995. Logistiku konference zajišťovala Johannesburg World Summit Company (JOWSCO) jménem vlády Jihoafrické republiky⁹⁷. Jako přípravný výbor pracovala Komise pro udržitelný rozvoj OSN, která v rámci svého 10. zasedání (CSD10) uspořádala 4 setkání (*PrepCom 1-4*) k organizaci samotné konference. Některé zúčastněné státy zakládaly vlastní přípravné výbory, které připravovaly mimo jiné také národní posudky stavu životního prostředí a profily zemí pro konferenci, a vznikaly také regionální přípravné výbory vyhodnocující výzvy a příležitosti udržitelného rozvoje v daném regionu⁹⁸. Při přípravě konference byl kladen důraz na její participativní charakter, tedy zejména na účast velkých zájmových skupin. Již v přípravné fázi se však objevily komplikace a neochota některých aktérů k závazkům a ústupkům, a to zejména vzhledem k napjaté politické a ekonomické situaci v některých mezinárodních vztazích.

Konference měla na programu 5 klíčových oblastí: globalizaci, harmonizaci rozvoje a ochrany životního prostředí, chudobu a *Millenium Development Goals*, modely produkce a spotřeby a ochranu biodiverzity a přírodních zdrojů. Dosažení *Millenium Development Goals* bylo konferencí potvrzeno jako jedna z hlavních priorit. To jen dokazuje úzké propojení globálních ekologických problémů s dalšími oblastmi globálních problémů (zde zdůrazněna zejména problematika chudoby), které si mezinárodní společenství začíná stále silněji uvědomovat.

⁹⁷ http://www.un.org/jsummit/html/basic_info/basicinfo.html [cit. dne 15. 2. 2014].

⁹⁸ <http://www.un.org/jsummit/html/brochure/brochure12.pdf> [cit. dne 15. 2. 2014].

Valným shromážděním OSN bylo rozhodnuto, že obsah Agendy 21 nebude otevřen dalšímu vyjednávání⁹⁹, cílem bude spíše vyhodnocení její implementace, posílení závazků z ní vyplývajících a zdůraznění nutnosti spolupracovat a postupovat koordinovaně a efektivně.

V přípravné fázi konference, v rámci rámcových akčních plánů avizovaných Kofi Annanem, byl vytvořen tzv. plán (iniciativa) WEHAB. Jde o akronym 5 oblastí zásadních z hlediska udržitelného rozvoje; jsou jimi voda (*water*), energie (*energy*), zdraví (*health*), zemědělství (*agriculture*) a biodiverzita a ekosystémový management (*biological diversity*). Plán představoval ucelený přehled existujících záměrů a projektů v předemných oblastech a pozitivně přispěl k úspěchu přípravné fáze konference a zároveň, díky své jednoduchosti, mediálně zlepšil její obraz¹⁰⁰. V období po konferenci v Johannesburgu měla iniciativa vytvořit koherentní rámec pro koordinaci budoucích aktivit OSN v těchto oblastech založených na dohodnutých výsledcích konference.

Heslem třetí mezinárodní konference o životním prostředí se stalo „Lidé – planeta – prosperita“ („*People – Planet – Prosperity*“), naznačující, že pozornost bude také zaměřena na uplatňování strategie udržitelného rozvoje při snižování úrovně chudoby a sociálního vyloučení¹⁰¹.

5.1 Průběh konference v Johannesburgu

„Hlavními aktéry konference v Johannesburgu byla jednak Evropská unie, která jako již tradičně zastupovala vysoké standardy ochrany životního prostředí a ucelené chápání udržitelného rozvoje, dále skupina tvořená USA, Kanadou, Japonskem a Austrálií a třetím zájmovým uskupením byly rozvojové země sdružené ve Skupině 77 spolu s Čínou¹⁰².“

Summitu se zúčastnilo přibližně 10.000 akreditovaných delegátů a celkem 22.000 účastníků, dále 8.000 zástupců hlavních zájmových skupin, 4.000 zástupců médií a 2.000 zástupců obchodních organizací¹⁰³.

Zajímavostí je, že kromě konference a mnoha doprovodných a paralelních akcí proběhla v Johannesburgu také akce protestní. Jednalo se o pochod, na kterém se sešlo zhruba 10.000

⁹⁹ Hlaváček, J. Co přinesl Summit o udržitelném rozvoji. In. EkoList. 2002.

¹⁰⁰ Moldan, B. Světový summit o udržitelném rozvoji: Johannesburg 2002. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2003. s. 115.

¹⁰¹ Čížková, H.; Hlaváček, J. Průběh a výsledky světového summitu o udržitelném rozvoji. In. Moldan, B. Světový summit o udržitelném rozvoji: Johannesburg 2002. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2003. s. 92.

¹⁰² Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 112.

¹⁰³ http://www.un.org/jsummit/html/basic_info/faqs.html#joburg1 [cit. dne 15. 2. 2014].

demonstrantů, a který začal příznačně v chudé johannesburské čtvrti Alexandra a poklidně došel až k Sandton Convention Centre¹⁰⁴.

Během prvního dne konference se byla v plánu plenárního zasedání jednání o Implementačním plánu Agendy 21, který by měl obsahovat konkrétní kroky na cestě k dosahování udržitelného rozvoje. Již předem byly očekávány kontroverze v otázkách financování implementace, mezinárodního obchodu a ekonomické globalizace¹⁰⁵. Hlavními body programu v dalších dnech summitu byly tematické plenární rozpravy k otázkám vody, energie, zdraví, zemědělství a biodiverzity (WEHAB), a dále vyjednávání o výstupních dokumentech, kulaté stoly s heslem „*Make it happen*“ pro hlavy států a vlád k problematice implementace a prezentace partnerských iniciativ. Poslední den konference proběh dialog s hlavními zájmovými skupinami, jejichž zástupci přednesli svá závěrečná stanoviska. Zástupce původního obyvatelstva prezentoval tzv. Kimberleyskou deklaraci a plán k vyhodnocení implementace závazků přijatých v Riu, mluvčí akademické sféry navrhli vytvoření vědeckého poradního panelu Komise pro udržitelný rozvoj a soustavy obecně přijímaných indikátorů udržitelného rozvoje atd.¹⁰⁶.

Doprovodné akce („*side events*“) se konaly na okraji oficiálních mezivládních setkání zejména ke sdílení zkušeností a posílení dialogu mezi oficiálními účastníky konference; probíhaly také na setkáních Komise pro udržitelný rozvoj a přípravného výboru¹⁰⁷. Dále se na konferenci konaly v Johannesburgu stovky paralelních akcí („*parallel events*“) pořádané organizacemi a skupinami nezávislými na OSN. Organizace byla svěřena Johannesburg World Summit Company. Mezi paralelní akce patřilo např. *Forum on Science, Technology and Innovation for Sustainable Development*, *Business Forum*, jako setkání zástupců obchodního sektoru k diskusi záležitostí souvisejících s mezinárodním obchodem a udržitelným rozvojem nebo *Ubuntu Village and Exhibiton*, tedy kulturní, informační a zábavní středisko, které dá zástupcům rozdílných kultur příležitost k interakci a sdílení svého unikátního dědictví a jeho souvislostí s udržitelným rozvojem¹⁰⁸. V rámci *Local Government Session* (Summit místních samospráv, Summit starostů) se zástupci samospráv historicky poprvé vyjádřili a zavázali ke globální zodpovědnosti, respektive k naplňování cílů udržitelného rozvoje na místní úrovni;

¹⁰⁴ Stejskal, J. Summit z pohledu nevládek. In. EcoList. Johannesburg/Praha, 2002.

¹⁰⁵ <http://ekolist.cz/cz/zpravodajstvi/zpravy/johannesburg-den-prvni-ochrana-biodiverzity-zaplavy-a-nadnarodni-korporace> [cit. dne 15. 2. 2014].

¹⁰⁶ Čížková, H.; Hlaváček, J. Průběh a výsledky světového summitu o udržitelném rozvoji. In. Moldan, B. Světový summit o udržitelném rozvoji: Johannesburg 2002. Praha: MŽP, 2003. s. 93-95.

¹⁰⁷ http://www.un.org/jsummit/html/basic_info/sideevents.html [cit. dne 15. 2. 2014].

¹⁰⁸ www.un.org/jsummit/html/basic_info/parallel_events.html [cit. dne 15. 2. 2014].

takové závazky jsou významné zejména proto, že mnoho cílů udržitelného rozvoje (např. přístup jednotlivců k pitné vodě) se konkrétně realizuje právě na místní úrovni¹⁰⁹. *The Global Peoples Forum* (označované někdy také jako *Civil Society Global Forum*) se konalo v Johannesburgu ve čtvrti Nasrec jako jedna z největších paralelních akcí (přibližně 27.000 účastníků). Záměrem fóra bylo zejména podpořit solidaritu a aktivitu směřující k udržitelnému rozvoji v občanské společnosti a zohlednit je plně ve vytváření a realizaci environmentálních politik.

Pozornost byla věnována situaci na africkém kontinentu, konference schválila program Nové partnerství pro africký rozvoj (*New Partnership for Africa's Development*; NEPAD), jehož cílem bylo hlavně překonání špatné ekonomické, sociální a environmentální situace. Úsilí musí být věnováno překonání zaostalosti a chudoby, naplnění *Millenium Developent Goals* a realizace zásad udržitelného rozvoje. Státy by se měly zaměřit na posílení dobré správy a demokracie vycházející z africké zodpovědnosti. V rámci programu došlo k vytvoření akčních plánů v prioritních oblastech, obsahujících vysoké investice, zejména do infrastruktury, příliv kapitálu, odstranění dluhů, přístup na trh a diverzifikaci produkce. Akční plán v oblasti životního prostředí obsahuje cíle v boji s desertifikací, zachování mokřadů a dalších prioritních oblastech. Naplňování cílů programu NEPAD se stalo součástí Implementačního plánu a přijetím rezoluce Valného shromáždění OSN 16. září se stal NEPAD všeobecným rámcem rozvoje Afriky a rámcem pro naplňování *Millenium Developent Goals* v Africe¹¹⁰.

5.2 Dokumenty

Mezi hlavní výstupy summitu patří politická Johannesburgská deklaráce (*The Johannesburg Declaration on Sustainable Development*) a Implementační plán (*Plan of Implementation*), jako tzv. výstupy prvního typu (vyjednávané dokumenty). „Z praktického hlediska je mimořádně důležitým výsledkem Summitu vyhlášení téměř 300 tzv. partnerských iniciativ, tj. výstupů druhého typu, které nebyly předmětem negociací a svým zaměřením podporují realizaci implementačního plánu¹¹¹.“

Johannesburská deklaráce udržitelného rozvoje proklamuje závazek k udržitelnému rozvoji, potřebu zachování lidské důstojnosti, zachování světa pro budoucí generaci nebo

¹⁰⁹ Stejskal, J. Johannesburg: Summit starostů se zavázal ke globální odpovědnosti. In. EkoList. Praha/Johannesburg, 2002.

¹¹⁰ Čížková, H.; Hlaváček, J. Průběh a výsledky světového summitu o udržitelném rozvoji. In. Moldan, B. Světový summit o udržitelném rozvoji: Johannesburg 2002. Praha: MŽP, 2003. s. 98-100.

¹¹¹ Čížková, H.; Hlaváček, J. Průběh a výsledky světového summitu o udržitelném rozvoji. In. Moldan, B. Světový summit o udržitelném rozvoji: Johannesburg 2002. Praha: MŽP, 2003. s. 96.

kolektivní odpovědnost v posilování všech pilířů udržitelného rozvoje – sociálního, ekonomického a environmentálního. Formuluje environmentální výzvy, kterým lidstvo čelí, vrací se k souvztažnosti mezi hospodařením s přírodními zdroji a zachováním ekonomického a sociálního rozvoje, také v souvislosti s vymýcením chudoby a změnou vzorců spotřeby. Zásadní nebezpečí představuje stále se zvětšující rozdíl mezi rozvojovými a rozvinutými státy; je zároveň překážkou dosažení globální prosperity, bezpečnosti a stability. Životní prostředí je ohroženo úbytkem biodiverzity, desertifikací, změnou klimatu, znečištěním vody a vzduchu a stále ničivějšími následky přírodních katastrof. Globalizovaný svět přináší nové výzvy – integrace, mezinárodní investice a mobilita dávají lidstvu nové možnosti, zároveň však nerovné rozdělení zdrojů opět prohlubuje nerovnosti ve světě. V další části – závazek k udržitelnému rozvoji – se deklarace hlásí k lidským právům, starším dokumentům (např. Agenda 21), ochraně zvláštních skupin atd. Deklarace vidí budoucnost v mezinárodní spolupráci, respektive v efektivnějších, demokratických multilaterálních institucích v čele s OSN, dále v zapojení velkých zájmových skupin. Státy v závěru vyjadřují společné odhodlání k ochraně planety, podpoře lidského rozvoje, dosažení prosperity a míru a naplňování konkrétních cílů vyplývajících z Implementačního plánu.

Implementační plán se v úvodu hlásí k principům Johannesburské deklarace, k principům obsaženým v Deklaraci z Ria, Agendě 21 a *Millenium Declaration*, k ochraně žen, dětí a dalších zranitelných skupin, a samozřejmě k ochraně lidských práv a principům udržitelného rozvoje ve všech jeho dimenzích. Implementační plán dále obsahuje konkrétní cíle pro jednotlivé vybrané oblasti: vymýcení chudoby, změna neudržitelných vzorců spotřeby a produkce, ochrana a hospodaření s přírodními zdroji ekonomického a sociálního rozvoje, udržitelný rozvoj malých ostrovních rozvojových států, udržitelný rozvoj Afriky, udržitelný rozvoj dalších regionů atd. V dalších kapitolách Implementační plán stanoví způsoby implementace a institucionální rámec udržitelného rozvoje s konkrétními ustanoveními pro jednotlivé orgány a instituce (Valné shromáždění OSN, ECOSOC atd.).

Johannesburská deklarace je dokument deklaratorní povahy, který velmi obecně pojmenovává základní problémy a vyzývá k jejich řešení. Je spíše aktualizací starších dokumentů a idejí ochrany životního prostředí, prohlášením o přijetí jejich závazků, a nepřináší mnoho nového. Její konkretizací je pak Implementační plán, který se ale nevěnuje zdaleka všem problematikám, neobsahuje např. samostatná ustanovení o složkové ochraně životního prostředí. Nelze bohužel také říci, že bylo dosaženo motivačního efektu nebo že bylo na základě těchto dokumentů uskutečněno mnoho konkrétních akcí. Období nadšení po konferenci v Riu

bylo vystřídáno určitou skepsí a stále platí, že jednotlivé státy očekávají akci druhých, než realizují akce vlastní, a nikdo tedy vlastně není ochoten udělat první krok, přijmout zodpovědnost a vkládat prostředky a úsilí do činností, které nepřinášejí ekonomický prospěch, ale jsou „pouze“ neurčitou investicí do budoucnosti bez předem přesně odhadnutelného výsledku.

Zásadními dokumenty Johannesburgské konference byly také výsledky *The Global Peoples Forum*. Jsou jimi *Civil Society Declaration* (Deklarace občanské společnosti), *Programme of Action*, *Women's Action Agenda for a Healthy Planet*, hovořící o právech žen v kontextu udržitelného rozvoje, *The Johannesburg Declaration of the Africa Civil Society Organisations* nebo *International Youth Statement* tedy deklaraci zástupců jedné z hlavních zájmových skupin, tj. mládeže¹¹².

5.3 Vývoj po konferenci v Johannesburgu

Již krátce po konferenci v Johannesburgu (2003) se na poli Valného shromáždění OSN začalo zvažovat uspořádání další mezinárodní konference o životním prostředí, označované jako Rio + 20. Náplní měla být zejména změna klimatu a dále např. dostupnost pitné vody a sanitace. V otázce místa konání konference se očekávalo pořadatelsví některé z asijských zemí (návrh předložila např. Jižní Korea).

Rok 2010 byl vyhlášen Valným shromážděním OSN Mezinárodním rokem biodiverzity s podtitulem „pro pestrou přírodu, pro budoucnost“. Smyslem bylo zejména zvýšení povědomí o stavu a potřebě ochrany biologické rozmanitosti, a to zejména pomocí informační a osvětové kampaně¹¹³. V témže roce byl zároveň vyhlášen Nagojský protokol o přístupu ke genetickým zdrojům a sdílení přínosů z jejich využívání. Provádí zejména článek 15 Úmluvy o biologické rozmanitosti, tedy přístup ke genetickým zdrojům, spravedlivé rozdělení přínosů z nich plynoucích, využívání pouze legálních zdrojů atd.¹¹⁴

Dne 13. prosince 2011 se v Abú Dhabí konala konference s názvem *Eye on Earth*, věnovaná přístupu k informacím o životním prostředí a společnosti. Takové informace jsou nezbytné pro ekonomicky i environmentálně efektivní rozhodování, avšak často bývají nedostupné nebo úplně chybí. Rozhodnutí v oblastech jako změna klimatu nebo ochrana vod

¹¹² A Sustainable World is Possible. Johannesburg, 2002.

¹¹³ http://www.mzp.cz/cz/mezinarodni_rok_biodiverzity [cit. dne 2. 3. 2014].

¹¹⁴ Informační systém Úmluvy o biologické rozmanitosti České republiky. Dostupné z <http://chm.nature.cz/convention/nagojsky-protokol-o-pristupu-ke-genetickym-zdrojum> [cit. dne 2. 3. 2014].

jsou politicky zásadní a přesahují hranice států, proto je v této oblasti nezbytná kooperace a výměna a sdílení informací. Na konferenci se sešli zástupci podnikatelů, vlád, vědců, ochránců životního prostředí i odborníků na technologie, aby diskutovali přístup k informacím o životním prostředí a související výzvy. Výstupem konference byla *Eye on Earth Declaration*, a dále vyhlášení několika specializovaných iniciativ, např. *Eye on Water*, *Eye on Environmental Education*, *Eye on Disaster Management* atd¹¹⁵.

5.4 Rio + 20

K příležitosti 20. výročí Summitu Země se další mezinárodní konference konala 20. – 22. června 2012, a to opět v brazilském Rio de Janeiru. Předcházela jí tři setkání přípravného výboru a čtyři tematická zasedání týkající se klíčových oblastí udržitelného rozvoje a od 16. do 19. června *Sustainable Development Dialogue Days*. Souběžně s konferencí probíhalo více než 500 doprovodných akcí, například *Sustainable Development and Water: Global Goal, Targets, Partnerships* nebo *Environmental Fiscal Reform - The key to achieving a green economy*¹¹⁶.

Konference se zúčastnilo více než 45.000 delegátů ze 188 členských a 3 pozorovatelských zemí, a dále téměř 10.000 zástupců nevládních organizací a hlavních zájmových skupin, což činí z Rio + 20 největší konferenci OSN v dosavadní historii. Konference je významná také z hlediska zapojení velkého množství organizací i jednotlivců díky využití komunikačních technologií včetně sociálních sítí¹¹⁷.

Hlavními tématy konference mělo být vybudování „*green economy*“ v kontextu udržitelného rozvoje (včetně boje s chudobou a podpory rozvojových zemí) a institucionální rámec a zlepšení koordinace činností pro udržitelný rozvoj. Diskutovat se měly příklady praktické dobré praxe při implementaci nástrojů udržitelného rozvoje. Dále bylo stanoveno sedm prioritních oblastí vyžadujících zvláštní pozornost: slušné pracovní příležitosti, energetika, udržitelná urbanizace, „*food security*“ a udržitelné zemědělství, voda, oceány a havarijní připravenost¹¹⁸.

¹¹⁵ <http://www.eyearthsummit.org/> [cit. dne 24. 2. 2014].

¹¹⁶ <http://www.uncsd2012.org/index.html> [cit. dne 20. 2. 2014].

¹¹⁷ http://www.mzp.cz/cz/konference_osn_uzr_zitelny_rozvoj_2012 [cit. dne 20. 2. 2014].

¹¹⁸ <http://www.uncsd2012.org/about.html> [cit. dne 20. 2. 2014].

Nejdůležitějším dokumentem přijatým v Riu byla politická deklaráce *The Future We Want* (Budoucnost, kterou chceme)¹¹⁹. V úvodních člancích zdůrazňuje potřebu odstranění chudoby a dosažení udržitelného rozvoje na úrovni ekonomické, sociální a environmentální, a to zejména změnou neudržitelných vzorců spotřeby, udržitelným hospodařením s přírodními zdroji a ochranou a obnovou ekosystémů. Hlásí se k významu míru, bezpečnosti, demokracie a svobody a respektu k lidským právům, a také k Všeobecné deklaraci lidských práv, Chartě OSN a *Millenium Development Goals*. Ve druhé kapitole se státy znovu hlásí k závazkům vyplývajícím ze Stockholmské deklarace (1972), deklarace z Ria, Agendy 21 (obě 1992), Implementačního plánu z Johannesburgu (2002) a mnoha dalších dokumentů. Hovoří o nevyrovnaném i nedostatečným vývoji v plnění závazků z uvedených úmluv a o potřebě posílení spolupráce, integrace a implementace a efektivních nástrojů. Zmiňuje výzvy v ochraně zranitelných oblastí (malé rozvojové ostrovní státy, některé státy Afriky) či zranitelných skupin. Třetí kapitola deklarace hovoří o konceptu „*green economy*“ v kontextu udržitelného rozvoje a odstranění chudoby. Stanovuje zásady „*green economy*“: konzistence s mezinárodním právem, respekt k suverénnímu právu států na jejich přírodní zdroje s ohledem na zásady udržitelného rozvoje, posílení mezinárodní spolupráce, důraz na potřeby rozvojových zemí a rizikových skupin, zmenšování technologických rozdílů mezi státy, podpora udržitelných vzorců produkce a spotřeby atd. Čtvrtá kapitola pojednává o institucionálním rámci udržitelného rozvoje a pátá pak o rámci akcí a *follow-ups* v jednotlivých tematických oblastech (odstranění chudoby, voda a sanitace, udržitelný turismus a doprava, udržitelná urbanizace, moře a oceány, Afrika, změny klimatu, lesy, biodiverzita atd.).

Dalšími výsledky konference byla Závěrečná deklarace Rio + 20, a dále dohoda o zahájení procesu vytváření cílů udržitelného rozvoje (*Sustainable Development Goals*) po roce 2015 (jako pokračování miléniových cílů), vytvoření směrnic pro „*green economy policies*“, posílení role programu UNEP, vznik politického fóra pro udržitelný rozvoj, vyžádání spolupráce a informací *United Nations Statistical Commission* pro lepší politické rozhodování, přijetí desetiletého rámce udržitelné produkce a vzorců spotřeby, naplánování mezivládního procesu přijímání strategií pro financování udržitelného rozvoje a celá řada dílčích rozhodnutí v prioritních oblastech. Vzniklo také mnoho dobrovolných závazků a partnerství pro udržitelný

¹¹⁹ Future we want. Rio de Janeiro, 2012. Dostupné z <http://www.uncsd2012.org/content/documents/727The%20Future%20We%20Want%2019%20June%201230pm.pdf> [cit. dne 21. 2. 2014].

rozvoj a také bylo rozhodnuto o svolání třetí mezinárodní konference o udržitelném rozvoji malých rozvojových ostrovních států v roce 2014¹²⁰.

Rio + 20 je vlastně čtvrtou vrcholnou mezinárodní konferencí OSN o životním prostředí, která však spíše ukázala, že tento model není úspěšný, pokud jde o realitu ochrany životního prostředí. Dokument „Budoucnost, kterou chceme“ otevírá nová témata (např. zelená ekonomika), přesto je však dalším nezávazným textem, který v rámci hledání celosvětového kompromisu ztratil mnoho ze svého zamýšleného obsahu. Nezavazuje státy ke konkrétním povinnostem a nepřináší ani zásadní výzvy pro budoucnost. Prof. Bedřich Moldan v této souvislosti opět poukazuje na to, že „*stávající procedury velkých konferencí OSN hledajících úplný konsenzus mezi 200 členskými státy jsou neúčinné. Již dlouho se volá po reformě OSN, avšak není dostatečná vůle k jejímu prosazení, protože by to znamenalo potenciální narušení mocenské geopolitické rovnováhy s nepředvídatelnými následky*“¹²¹.“ Reakcí na dokument „Budoucnost, kterou chceme“ byla také petice „Budoucnost, kterou nechceme“ („*The Future We Don't Want*“), vyzývající k vynětí části článku 1, konkrétně slov „*with full participation of Civil Society*“, která podle autorů neodpovídají reálnému stavu, kdy dokument představuje vůli pouze 1 % lidstva o společné budoucnosti¹²².

Jedním z neúspěchů konference bylo neprosazení povýšení Programu pro životní prostředí na specializovanou agenturu OSN. Jeho role byla přesto posílena rozhodnutím Valného shromáždění OSN, právě na základě ujednání z konference.

Na konferenci Rio + 20 bylo mimo jiné také vytvořeno univerzální mezivládní *High-level Political Forum*, a to za účelem poskytování vedení a vyhodnocování vývoje udržitelného rozvoje na nejvyšší úrovni. V této souvislosti bylo rozhodnuto také o zrušení Komise OSN pro udržitelný rozvoj. *High-level Political Forum* má dále pracovat na posílení integrace ekonomické, sociální a environmentální dimenze udržitelného rozvoje a zvažovat jeho nově vznikající výzvy. První setkání proběhlo 24. září 2013 v New Yorku a vydán byl dokument *Global Sustainable Development Report*, jehož účelem je zejména zmapovat stav dosahování udržitelného rozvoje a souvisejících procesů, poskytovat vědecké zprávy, hodnocení a informace, vyhodnotit průběh implementace závazků souvisejících s udržitelným rozvojem, nebo ukázat a diskutovat následující kroky a potřeby vycházející z minulých

¹²⁰ <http://sustainabledevelopment.un.org/rio20.html> [cit. dne 20. 2. 2014].

¹²¹ Moldan; B. Rio + 20 – a co dál? 2012. Dostupné z <http://www.moldan.cz/index.php/83-aktuality/193-rio-20-a-co-dal> [cit. dne 23. 2. 2014].

¹²² <http://www.ipetitions.com/petition/the-future-we-dont-want/> [cit. dne 23. 2. 2014].

zkušeností i z technologického, ekonomického a společenského vývoje. Druhé setkání fóra proběhlo ve dnech 30. 6. – 9. 7. 2014. Tématem bylo zejména naplňování miléniových cílů a rozvojová agenda od roku 2015, včetně cílů udržitelného rozvoje¹²³.

5.4.1 Kjótský protokol II

V souvislosti s Kjótským protokolem se konalo několik konferencí o změně klimatu (COP), mezi nimi například konference v Kodani v prosinci 2009 (COP 15) nebo v Cancúnu v lednu 2011, kde se jednalo mimo jiné o dohodu o monitorování, vykazování a verifikaci emisí. Nesouhlas se závazky z Kjóta vyjádřilo Japonsko a Rusko. Na konferenci v jihoafrickém Durbanu v prosinci 2011, bylo dohodnuto, že musí být sjednána nová dohoda o snižování emisí skleníkových plynů do roku 2015, respektive musí nabýt platnosti do roku 2020. Přijetí závazků se bránili největší znečišťovatelé Indie, Čína a USA. Velký význam měla 18. konference OSN o změně klimatu pořádaná v katarském Dohá v roce 2012, kde došlo k prodloužení platnosti Kjótského protokolu¹²⁴.

Přestože Kjótský protokol vešel v platnost (po sedmi letech od svého vzniku) a státy své emisní limity plní, nedá se mluvit o úspěchu. Kritika směřuje hlavně na efektivitu protokolu, respektive problém vývozu emisí, tedy na možnost rozvinutých zemí přesouvat svou produkci do zemí neomezujících produkci skleníkových plynů. Studie University of East Anglia (2009) ukazuje mimo jiné, že množství vypouštěného oxidu uhličitého stoupl v letech 2000 – 2008 o 29 %¹²⁵. Přestože bylo schváleno prodloužení platnosti Kjótského protokolu do roku 2020, mnoho států však vyjádřilo nesouhlas a nepřipojily se, mezi nimi např. Japonsko nebo Kanada. Neúčast největších producentů skleníkových plynů (USA) a vynětí velkých rozvojových ekonomik (mj. Číny a Indie) minimalizuje reálné možnosti států, které přijaly závazky z Kjótského protokolu, dosáhnout změny. Argumentem odpůrců zůstává také vědecká nejistota o teorii globálního oteplování a dále ekonomické faktory. Konference o změně klimatu ve většině případů nedokázaly naplnit své cíle, dosáhnout shody mezi státy a přijetí zodpovědnosti a závazků a hlavně tedy přispět ke snížení emisí skleníkových plynů.

¹²³ <http://sustainabledevelopment.un.org/index.php?menu=1556> [cit. dne 23. 2. 2014].

¹²⁴ United Nations Convention on Climate Change. Dostupné z <http://unfccc.int/2860.php> [cit. dne 23. 2. 2014].

¹²⁵ University of East Anglia. Fossil fuel carbon dioxide emissions up by 29 percent since 2000. In: ScienceDaily, 2009. Dostupné z www.sciencedaily.com/releases/2009/11/091117133504.htm [cit. dne 23. 2. 2014].

V budoucnu se očekává přezkoumání Kjótského protokolu II (2014) a příprava nové právně závazné dohody o emisích skleníkových plynů, která by měla zahrnovat i dosud nezúčastněné státy, a která by měla vstoupit v platnost v roce 2020.

5.5 Shrnutí

Zatímco konference v Riu byla přelomová zavedením principu udržitelného rozvoje, konference v Johannesburgu byla z této perspektivy více konvenční; spíše konkretizovala, zpřesňovala a vyhodnocovala zásady a principy zakotvené v Riu. Rezolucí Valného shromáždění přijala OSN po konferenci v Johannesburgu udržitelný rozvoj jako klíčový prvek obecného rámce svých aktivit¹²⁶.

S přibývajícimi tématy – zde zejména ekonomický a sociální rozvoj, dále třeba mezinárodní obchod – a komplexním pojetím diskutovaných otázek, v kombinaci se snahou o konkretizaci některých principů, bylo jasné, že v jednáních i postojích jednotlivých států bude docházet k většímu množství kontroverzí, než tomu bylo na konferenci v Riu. Na konferenci v Johannesburgu byly podle očekávání v opozici proti přijímání konkrétních závazků zejména USA (za velký neúspěch konference je považována skutečnost, že se nepodařilo prosadit konkrétní závazky ke zvyšování podílů obnovitelných zdrojů na energetické bilanci, a to právě pro odpor USA).

Úspěch nebo neúspěch jednotlivých konferencí lze vždy zhodnotit až s časovým odstupem, okamžité dojmy po konferenci v Johannesburgu byly však spíše rozporuplné, a to vždy v závislosti na očekáváních jednotlivých aktérů. Bylo zřejmé, že nebude možné zopakovat závratný úspěch konference v Riu. Vzniklé dokumenty spíše opakují zásady konference v Riu a Summitu milénia a ani zhodnocení plnění a implementace závazků a principů z Ria nebylo v mnoha směrech pozitivní. Přesto lze ale mluvit o některých úspěších konference. Jan Kára, člen Přípravného výboru konference a české delegace, zmiňuje některé z nich¹²⁷. V první řadě lze v zásadě považovat za úspěch fakt, že sjednané dokumenty byly nakonec, přes všechny peripetie, přijaty (zde se může pohled na úspěch lišit podle toho, jak se kterým státům podařilo prosadit své individuální zájmy), a také to, že summit v takovém rozsahu proběhl v rámci možností bez větších komplikací. Pozitivně lze hodnotit také velké množství partnerských iniciativ, tedy dobrovolných závazků vlád i jiných aktérů ke konkrétním činnostem na podporu

¹²⁶ Čížková, H.; Hlaváček, J. Průběh a výsledky světového summitu o udržitelném rozvoji. In. Moldan, B. Světový summit o udržitelném rozvoji: Johannesburg 2002. Praha: MŽP, 2003. s. 110-112.

¹²⁷ Nachtmannová, I.; Stejskal, J. Kára: *Výsledky summitu odrážejí rozložení sil*. In. Ekolist. Praha/ New York, 2002.

cílů udržitelného rozvoje. Přínos lze také spatřovat v tom, jaké závazky obsahuje ve své výsledné podobě Implementační plán, např. závazek snížit globálně do roku 2015 na polovinu podíl osob bez přístupu k pitné vodě a k základním hygienickým službám, závazek snížit globálně do roku 2015 na podíl osob s příjmem menším než 1 USD a do roku 2020 výrazně zlepšit životní podmínky u 100 milionů obyvatel slumů (zde jde však spíše o opakování, respektive potvrzení závazků *Millenium Development Goals*) nebo deklarované odhodlání zvrátit co nejdříve současný trend pokračující degradace přírodních zdrojů a do roku 2010 výrazně omezit současné tempo ztrát biologické rozmanitosti. Pozitivním je například také vznik programu NEPAD nebo prostor věnovaný velmi ohroženým malým rozvojovým ostrovním státům.

6. Odraz mezinárodních konferencí ve vnitrostátním právu a právu EU

6.1 Právo životního prostředí České republiky

Po roce 1989 se Česká republika (Československo) musela adaptovat na novou ekonomickou i politickou situaci a oblast ochrany a práva životního prostředí byla jednou z těch, které vyžadovaly zásadní změny. Muselo vzniknout ministerstvo životního prostředí (prvním ministrem byl Prof. RNDr. Bedřich Moldan, CSc.) a velké množství nových právních předpisů a nutné bylo také přistoupení k mnoha mezinárodním úmluvám o životním prostředí a zapojení země do mezinárodní spolupráce (zejména se sousedními státy a dalšími členskými státy EU). Po vstupu České republiky do Evropské unie v roce 2004 vznikají právní předpisy v oblasti životního prostředí také transpozicí unijního práva (při neplnění povinností nebo nedostatečné transpozici může Komise přistoupit k napomenutí nebo zahájení řízení proti členskému státu), což ukazuje jeho nadnárodní a komplexní charakter i úsilí k naplnění potřeby společných standardů ochrany¹²⁸.

Vrcholným orgánem ochrany životního prostředí v České republice je Ministerstvo životního prostředí, které v této oblasti koordinuje a kontroluje činnost ostatních ministerstev a dalších ústředních orgánů státní správy. Má na starosti zejména ochranu vod, ovzduší, přírody a krajiny a zemědělského půdního fondu, odpadové hospodářství, státní ekologickou politiku atd. K plnění svých úkolů Ministerstvo zřizuje také organizační složky státu a příspěvkové organizace, patří mezi ně například Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Český hydrometeorologický ústav, Česká inspekce životního prostředí, správy národních parků atd.

Česká republika je od počátku 90. let aktivním účastníkem mezinárodních vztahů v oblasti životního prostředí a udržitelného rozvoje, členem mnoha mezinárodních organizací (OSN, EU, OECD, Rady Evropy atd.) i stranou mnoha bilaterálních i multilaterálních mezinárodních úmluv. Od roku 1996 je Česká republika zapojena také do mezinárodní rozvojové spolupráce, mezi jejíž cíle patří mimo jiné také udržitelný rozvoj s důrazem na environmentální složku; k realizaci projektů rozvojové spolupráce zřídilo Ministerstvo zahraničních věcí Českou rozvojovou agenturu. Aktivity České republiky jako člena mezinárodních organizací vychází z platných strategických dokumentů, zejména Strategického rámce udržitelného rozvoje ČR a Státní politiky životního prostředí ČR 2012 – 2020, a dále ze

¹²⁸ http://www.mzp.cz/cz/zahranicni_vztahy [cit. dne 24. 2. 2014].

strategií Evropské unie. Zmíněné dokumenty ovládají samozřejmě i vývoj práva a aktivit v oblasti ochrany životního prostředí na národní úrovni. Státní politika životního prostředí České republiky 2012 – 2020¹²⁹ stanovuje priority ochrany životního prostředí v daném období. Jde zejména o snižování úrovně znečištění ovzduší a množství rizikových látek z dopravy, ochrana vod a zlepšování jejich stavu, energetické úspory atd. Strategický rámec udržitelného rozvoje České republiky¹³⁰ určuje dlouhodobé cíle (2010 – 2015) pro zpracovávání dalších koncepčních materiálů a strategické rozhodování ve všech oblastech udržitelného rozvoje – ekonomickou, sociální a environmentální. Stanovuje 5 prioritních os: společnost, člověk a zdraví, ekonomika a inovace, rozvoj území, krajina, ekosystémy a biodiverzita a stabilní a bezpečná společnost¹³¹.

6.2 Právo životního prostředí Evropské unie

Evropská unie usiluje o dosažení co nejpřísnějších standardů ochrany životního prostředí, a to na svém území i celosvětově. Podporuje ochranu přírodního bohatství, ekologické hospodaření, ochranu jednotlivých složek životního prostředí i společné řešení globálních výzev a problémů.

Na vytváření environmentální politiky a legislativy se podílí všechny vrcholné orgány, a dále mnoho specializovaných institucí Unie i členských států a také zájmová sdružení a jednotlivci. Klíčovým subjektem je Evropská komise, která má úkoly směřující k přípravě nových právních předpisů, a dále kontrolní a administrativní (shromažďování informací o právních předpisech členských států, transpozici, plnění národních plánů atd., zprostředkování a předávání zkušeností a technických inovací, správa fondů atd.). Většina záležitostí souvisejících s ochranou životního prostředí spadá do působnosti Generálního ředitelství pro životní prostředí. Významným orgánem ve vytváření environmentální politiky je také Evropský parlament, spolu s Výborem pro životní prostředí. Podle Smlouvy o fungování Evropské unie patří mezi pravomoci Evropského parlamentu přijímání unijních environmentálních předpisů a předkládání požadavku Evropské komisi k podání návrhu směrnice nebo nařízení. Rada se v záležitostech životního prostředí schází většinou třikrát za období předsednictví jednoho státu a environmentální legislativu přijímá společně s Evropským parlamentem, nebo samostatně,

¹²⁹ Státní politika životního prostředí ČR 2012 – 2020. 2012. Dostupné z [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/news_130108_Statni_politika_zivotního_prostredi/\\$FILE/SP%c5%bdP_2012-20.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/news_130108_Statni_politika_zivotního_prostredi/$FILE/SP%c5%bdP_2012-20.pdf) [cit. dne 25. 2. 2014].

¹³⁰ Strategický rámec udržitelného rozvoje ČR. MZP, 2010. Dostupné z [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_uzrzelneho_rozvoje/\\$FILE/KM-SRUR_CZ-20100602.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/strategie_uzrzelneho_rozvoje/$FILE/KM-SRUR_CZ-20100602.pdf) [cit. dne 25. 2. 2014].

¹³¹ Ministerstvo životního prostředí. www.mzv.cz [cit. dne 25. 2. 2014].

v taxativně vymezených otázkách¹³². Při vytváření environmentální politiky a legislativy může být přihlédnuto také ke stanoviskům Hospodářského a sociálního výboru a Výboru regionů. Soudním orgánem rozhodujícím na unijní úrovni v záležitostech životního prostředí je Soudní dvůr Evropské unie, a to ve většině případů na základě žaloby komise v řízení o porušení Smlouvy nebo rozhodnutí o předběžné otázce¹³³.

Mezi organizace působící v rámci Evropské unie v ochraně životního prostředí patří Evropská environmentální kancelář (*European Environmental Bureau*), která je sdružením občanských organizací a monitoruje a hodnotí unijní environmentální politiku, zřizuje pracovní skupiny, pořádá konference a vyjadřuje se zásadním dokumentům EU o životním prostředí¹³⁴. Další významnou institucí je Evropská agentura pro životní prostředí (*European Environment Agency*; EEA) má za úkol poskytovat kvalitní a nezávislé informace o životním prostředí, a to veřejnosti nebo jako podklad pro přijímání, provádění a hodnocení politik životního prostředí. Dále koordinuje Evropskou informační a pozorovací síť pro životní prostředí¹³⁵. *Implementation and Enforcement of Environmental Law* (IMPEL) je mezinárodní nezisková asociace orgánů ochrany životního prostředí zaměřené na implementaci a efektivní uplatňování práva životního prostředí. Prosazuje efektivní aplikaci práva životního prostředí EU, sdílení dobré praxe, informovanost a zvyšování povědomí, podporu nástrojů a spolupráce. Česká republika byla jedním ze zakládajících členů¹³⁶. Současně s IMPEL byla na základě 5. akčního programu založena Revizní skupina ekologické politiky (*Environmental Policy Review Group*). Ke zprostředkování výměny informací mezi právníky působícími ve státní správě v ochraně životního prostředí byla v roce 2005 založena síť právních poradců – odborníků na životní prostředí (tzv. NEEL)¹³⁷.

Prameny práva

V primárním právu Evropské unie se ustanovení o životním prostředí objevují zejména ve Smlouvě o Evropské unii, v preambuli a mezi cíli EU, a Smlouvě o fungování Evropské unie. Druhá jmenovaná stanoví sdílenou pravomoc v oblasti životního prostředí a celou problematiku rozpracovává v hlavě XX. Životní prostředí. Jmenuje cíle Unie v oblasti životního prostředí: zachování ochrana a zlepšení kvality životního prostředí, ochrana lidského zdraví,

¹³² Vymezeny ve Smlouvě o fungování Evropské unie.

¹³³ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 166-173.

¹³⁴ European Environmental Bureau. Dostupné z <http://www.eeb.org/index.cfm/about-eeb/> [cit. dne 28. 2. 2014].

¹³⁵ European Environment Agency. Dostupné z <http://www.eea.europa.eu/cs/about-us/who> [cit. dne 28. 2. 2014].

¹³⁶ Implementation and Enforcement of Environmental Law. Dostupné z <http://impel.eu/> [cit. dne 28. 2. 2014].

¹³⁷ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 168.

uvážlivé a racionální využívání přírodních zdrojů a podpora opatření na mezinárodní úrovni určených k řešení regionálních a celosvětových problémů životního prostředí, zejména boj proti změně klimatu. Dále určuje některé zásady, např. vysokou úroveň ochrany, zásady obezřetnosti a prevence, odvracení ohrožení u zdroje nebo zásada „znečišťovatel platí“. Při přípravě politik přihlédne Unie k dostupným vědeckým a technickým údajům, podmínkám v příslušném regionu, prospěchu a nákladům činnosti a nečinnosti a rozvoji Unie včetně vyváženého rozvoje regionů. Smlouva dále obsahuje procedurální ustanovení¹³⁸. Tato ustanovení smluv nejsou přímo aplikovatelná.

Dalšími prameny unijního práva jsou mezinárodní smlouvy a jejich protokoly, ke kterým Evropská unie přistoupila. Unie přijme směrnici nebo nařízení za účelem transpozice smlouvy a ta se poté stává pro členské státy závaznou. Přistoupit k mezinárodní smlouvě může také rozhodnutím Rady, zde však nejsou členské státy zavázány k plnění (členský stát sám rozhoduje o ratifikaci).

Z oblasti sekundárního práva jsou v unijním právu životního prostředí nejčastější formou směrnice. Méně jsou zastoupena nařízení, rozhodnutí a nezávazná stanoviska a doporučení. Nařízení lze dělit do dvou skupin na nařízení upravující specifické administrativní záležitosti (např. zřízení Fondu soudržnosti), zřizování výborů, procedurální pravidla nebo jednotný systémy řízení a kontroly ochrany životního prostředí, druhou skupinou jsou pak nařízení transponující závazky z mezinárodních smluv do unijního práva. Nařízení v environmentální oblasti neobsahují konkrétní sankce při porušení povinností. Obsahem směrnic jsou většinou obecná pravidla, rámcová ustanovení a základní požadavky, a tyto směrnice jsou adresovány členským státům – nezavazují tedy fyzické a právnické osoby (ty z nich však mohou za určitých okolností nabývat práva). Státům je většinou ponecháno na úvaze, jakým způsobem směrnice transponují. Poměrně často se v oblasti životního prostředí vyskytují také rozhodnutí, která jsou závazná pro ty, kterým jsou určena, čímž se odlišují od nařízení¹³⁹.

Kromě zmíněných právních nástrojů ochrany životního prostředí (tj. smluv, nařízení, směrnic atd.) lze ještě hovořit o nástrojích koncepčních, administrativních (povinnost notifikace, povolení, zákazy, povinnost jednat, informační povinnost atd.) a ekonomických

¹³⁸ Smlouva o fungování Evropské unie C 326/47. Konsolidované znění ze dne 26. 10. 2012. Dostupné z <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:326:0047:0200:CS:PDF> [cit. dne 28. 2. 2014].

¹³⁹ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. Praha C.H.Beck, 2010. s. 149-158.

(finanční podpory ze strany státu i unijní, obchodovatelná emisní povolení atd.). Mezi koncepční nástroje patří bílé knihy, jako dokumenty Evropské komise obsahující návrhy na činnost v určité oblasti, a zelené knihy, jejichž cílem je zahájení procesů konzultací na evropské úrovni; např. Bílá kniha k ekologické odpovědnosti (2000) a Zelená kniha – adaptace na změnu klimatu v Evropě – návrhy činností EU 2007. Od 70. let jsou přijímány akční programy, v současnosti cestou spolurozhodování Evropského parlamentu a Rady¹⁴⁰, což jim dává více legitimacy a větší význam. V roce 2010 skončila platnost 6. akčního programu EU pro životní prostředí s podtitulem „Životní prostředí 2010: naše budoucnost, naše volba“. Program stanovoval 4 hlavní oblasti činnosti (změna klimatu, biodiverzita, životní prostředí a zdraví, odpady), upravoval konkrétní realizační nástroje a navrhoval opatření, jak začlenit ochranu životního prostředí do kontextu ostatních politik i mezinárodní kooperace a také spolupráce s trhem, státní správou i jednotlivci. V hodnocení 6. akčního programu se uvádí, že celkově program naplnil mnoho svých cílů a dosáhl řady úspěchů (např. rozšíření ploch soustavy Natura 2000 nebo vznik komplexní politiky v oblasti chemických látek), ale stále zůstávají také nedořešené otázky (ochrana biodiverzity, ochrana půd atd.). Pozitivně lze hodnotit, že program se stal univerzálním rámcem zastřešujícím politiky životního prostředí na unijní i národní úrovni, zajistil finanční prostředky a přispěl ke vzniku politické vůle ke stanovení konkrétních cílů a aktivitě k jejich dosažení¹⁴¹.

V současné době je již v platnosti 7. akční program „Spokojený život v mezích naší planety“, a to do roku 2020. Program stanovuje 9 prioritních cílů, mj. chránit, zachovávat a rozvíjet bohatství Unie, zlepšit začlenění problematiky životního prostředí a soudržnost politik, posílit udržitelnost měst Unie atd. Hned v úvodu program představuje vizi pro rok 2050: *„V roce 2050 žijeme spokojeně a v ekologických mezích naší planety. Zdrojem naší prosperity a zdravého životního prostředí je inovační a cyklická ekonomika, v níž se ničím neplýtvá a v níž jsou přírodní zdroje spravovány udržitelným způsobem a biologická rozmanitost je chráněna, ceněna a obnovována způsoby, jež posílí odolnost naší společnosti. Náš růst s nízkými emisemi uhlíku je již dávno oddělen od využívání zdrojů a udává krok zabezpečené a udržitelné globální společnosti*¹⁴².“

¹⁴⁰ Damohorský, M. a kol. Právo životního prostředí. 3. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010. s. 173-181.

¹⁴¹ http://ec.europa.eu/ceskarepublika/press/press_releases/11_996_cs.htm [cit. dne 28. 2. 2014].

¹⁴² 7. akční program pro životní prostředí do roku 2020. Dostupné z eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:354:0171:0200:CS:PDF [cit. dne 28. 2. 2014].

6.3 Odraz mezinárodních konferencí a dokumentů o životním prostředí v českém a unijním právu a politikách životního prostředí

Stockholm

Zástupci Československé socialistické republiky ani zástupci Evropských společenství se konference ve Stockholmu neúčastnili. Ochrana životního prostředí byla v ČSSR přehlíženým tématem a v rámci ES nepatřila mezi společné politiky členských států.

Československo na konferenci v Riu

V době konání konference v Riu v roce 1992 bylo Československo v relativně komplikované situaci. Stav životního prostředí byl téměř kritický, právní předpisy o životním prostředí ve většině teprve vznikaly a československé reprezentaci nepomohla ani neúčast nejvyšších státních představitelů, kteří byli zaměstnáni probíhajícími domácími volbami. Po mnoha letech izolace navíc politická reprezentace nebyla zvyklá věnovat pozornost globální problematice. Bedřich Moldan se v tomto duchu vyjadřuje k působení československé delegace¹⁴³. Kritizuje zejména malý zájem a nízkou aktivitu politické reprezentace Československa, ale i celé země, a to zejména pro nedostatečnou informovanost, nezájem médií a nepochopení významu problematiky. Zmiňuje s tím související domácí problémy, neúčinnou ochranu životního prostředí, která ještě nenašla svou pozici vedle ekonomického rozvoje a nastalých změn. Tyto změny jsou zohledněny přímo v Preambuli Agendy 21, která říká, že specifickým podmínkám ve státech přecházejících na tržní ekonomiku by se měla věnovat zvláštní pozornost.

Mezi zástupci Československa byli například již zmiňovaný Bedřich Moldan, působící jako předseda jedné z pracovních skupin Přípravného výboru, nebo Josef Vavroušek jako vedoucí československé delegace.

Z celkového stavu životního prostředí i z výstupů konference v Riu vyplynulo pro Československo několik zásadních environmentálních výzev a úkolů. V první řadě šlo samozřejmě o zlepšení kvality životního prostředí na území republiky a přijetí chybějících právních předpisů. Dále šlo o sladění ekonomické transformace s ochranou životního prostředí, respektive principy udržitelného rozvoje. Nezbytným krokem bylo také přijetí mezinárodních závazků, přistoupení k některým mezinárodním smlouvám a celková integrace československé a mezinárodní environmentální politiky, respektive československého a mezinárodního práva

¹⁴³ Moldan, B. Konference OSN o životním prostředí a rozvoji. Praha: Management Press, 1993. s. 234-236.

životního prostředí. V neposlední řadě bylo důležité překonat dosavadní izolaci a naopak pracovat na spolupráci a výměně informací – nejen – v otázkách udržitelného rozvoje a ochrany životního prostředí.

ČR a Agenda 21 a místní Agenda 21

V souvislosti s realizací principů Agendy 21 vznikla v roce 2003 Rada vlády pro udržitelný rozvoj a její Pracovní skupina pro Místní Agendu 21. Zástupci ministerstev, samosprávných celků i nevládních organizací se zabývají především měřitelností kvality místní správy (podle Kritérií MA21). Místní Agenda 21 byla zařazena mezi oficiální metody zvyšování kvality veřejné správy v České republice¹⁴⁴. Na základě konzultací se zainteresovanými osobami byl vytvořen strategický plán zlepšení stav životního prostředí v kontextu místního rozvoje, obsahující souhrn možností řešení včetně časových plánů a zabezpečení podmínek. Dokument Ministerstva životního prostředí Úvod k místním Agendám 21 v České republice¹⁴⁵ jmenuje problémové okruhy (sociálně ekonomický okruh, zachování, šetrné využívání a hospodaření s regionálními zdroji rozvoje, posilování úlohy důležitých skupin obyvatel a prostředky k zajištění udržitelného rozvoje; tj. okruhy odpovídající částem Agendy 21) i základní cíle a konkrétní akce místních Agend 21, například podpora udržitelného a přiměřeného rozvoje sídel v regionu, ochrana kvality a zdrojů vod, nakládání s vodou, odpovídající využívání vědeckých poznatků pro trvale udržitelný rozvoj regionu atd.

ČR a Úmluva o biodiverzitě & EU a Úmluva o biodiverzitě

Úmluva o biodiverzitě vstoupila v České republice v platnost v roce 1994 (134/1999 Sb.) a jejím plněním bylo pověřeno Ministerstvo životního prostředí a Ministerstvo zemědělství. První jmenované zřídilo Český výbor pro Úmluvu o biologické rozmanitosti (členy jsou zástupci resortů i nevládních organizací a vědeckých institucí), při kterém byl ustaven také vědecký poradní sbor. Naplňování některých ustanovení Úmluvy je také v kompetenci Národního programu ochrany, konzervace a využívání genetických zdrojů rostlin, zvířat a mikroorganismů významných pro výživu, zemědělství a lesní hospodářství. Principy a závazky z Úmluvy jsou obsaženy v národních právních předpisech (některé také v souvislosti s transpozicí unijních směrnic, viz dále), např. v zákoně č. 114/1992 Sb., o ochraně

¹⁴⁴ <http://ma21.cenia.cz/Z%C3%A1kladn%C3%ADinformace/Agenda21/tabid/101/language/cs-CZ/Default.aspx> [cit. dne 2. 3. 2014].

¹⁴⁵ Krajšek, B. Úvod k místním Agendám 21 v České republice. Ministerstvo životního prostředí, 1998. Dostupné z <http://www.agenda21.cz/dokumenty/uvodMA21.PDF> [cit. dne 3. 3. 2014].

přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, nebo zákoně č. 148/2003 Sb., o genetických zdrojích rostlin a mikroorganismů. Jako zásadní dokument ochrany biodiverzity v České republice podle Úmluvy přijala vláda v roce 2005 Strategii ochrany biologické rozmanitosti, která mimo jiné stanoví povinnost zohledňovat ochranu biologické rozmanitosti ve strategiích, koncepcích i právních předpisech všech resortů¹⁴⁶.

K naplňování Úmluvy o biologické rozmanitosti vznikly na úrovni Evropské unie např. směrnice 92/43/EHS o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin nebo směrnice 147/2009/ES o ochraně volně žijících ptáků; směrnice byly transponovány také do právního řádu České republiky.

Česká republika je také signatářem Cartagenského a Nagojského protokolu, pouze první z nich však dosud ratifikovala. V souvislosti s Cartagenským protokolem bylo vydáno sdělení Ministerstva zahraničních věcí o jeho přijetí. Protokol byl podepsán jménem České republiky 24. května v Nairobi, Parlament s ním vyslovil souhlas a prezident republiky ho ratifikoval. Cartagenský protokol vstoupil v platnost dne 11. listopadu 2001¹⁴⁷.

Ke vstupu v platnost Nagojského protokolu dojde 12. 10. 2014 po jeho ratifikaci 51 smluvními státy Úmluvy o biologické rozmanitosti¹⁴⁸. Z členských států EU jej dosud ratifikovaly Španělsko, Maďarsko a Dánsko. Protokol ratifikovala také Evropská unie samotná, ta však není zahrnuta do celkového počtu ratifikujících 50 států, který je nutný pro vstup protokolu v platnost.

ČR a Rámcová úmluva o změně klimatu & EU a Rámcová úmluva o změně klimatu

Česká republika Rámcovou úmluvu o změně klimatu podepsala dne 13. 6. 1993 a ratifikovala ji dne 7. 10. 1993. Podle závazků vyplývajících z Rámcové úmluvy předkládá Česká republika tzv. národní sdělení obsahující také národní inventury celkových bilancí skleníkových plynů, a to v letech 1994, 1997, 2001, 2006 a 2009.

V realizaci závazků z Rámcové úmluvy o změně klimatu, respektive z Kjótského protokolu se postupuje podle zákona č. 86/2002 Sb., ochrany ovzduší, zákona č. 695/2004 Sb., o podmínkách obchodování s povolenkami na emise skleníkových plynů, zákona č. 76/2002 Sb., o integrované prevenci a omezování znečištění a dalších. Mezi

¹⁴⁶ CBD Úmluva o biologické rozmanitosti. Ministerstvo životního prostředí, 2006. Dostupné z [http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/301CBCE5F8364E9EC1257242002021D1/\\$file/CBD.pdf](http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/301CBCE5F8364E9EC1257242002021D1/$file/CBD.pdf) [cit. dne 2. 3. 2014].

¹⁴⁷ Předpis č. 89/2005 Sb. m. s. Sbírka mezinárodních smluv ročník 2005, částka 42, ze dne 24. 8. 2005.

¹⁴⁸ <http://chm.nature.cz/nagojsky-protokol-obdrzel-potrebnypocet-ratifikaci-pro-vstoupeni-v-platnost/> [cit. dne 2. 3. 2014].

programové nástroje boje proti změně klimatu v České republice patří např. Národní program na zmírnění dopadů změny klimatu v ČR, Státní program na podporu úspor energie a využití obnovitelných zdrojů energie a mnohé další.

Na základě zmocnění Rady ratifikovala za Evropskou unii Evropská komise Rámcovou úmluvu o změně klimatu rozhodnutím 94/69/ES dne 15. prosince 1993, které vstoupilo v platnost dne 21. března 1994¹⁴⁹.

EU a Kjótský protokol & ČR a Kjótský protokol

Zástupci České republiky podepsali Kjótský protokol dne 23. 11. 1998 a ratifikován byl dne 15. 11. 2001¹⁵⁰.

Evropská unie (Evropská společenství) podepsala protokol dne 29. 4. 1998 a členské státy se zavázaly, že jejich ratifikační listiny budou uloženy do 1. června 2002; cílem EU bylo, aby Kjótský protokol vstoupil v platnost před zahájením mezinárodní konference OSN v Johannesburgu. Protokol byl schválen rozhodnutím Rady ze dne 25. 4. 2002 a Evropská společenství přijala závazky z něj vyplývající¹⁵¹. V souvislosti s plněním těchto závazků a závěrů Evropské rady v roce 2007 (např. snížení emisí skleníkových plynů o 20 % do roku 2020) vznikl v roce 2008 klimaticko-energetický balíček. Mezi jeho dokumenty patří směrnice 2009/29/ES, kterou se mění směrnice 2003/87/ES o obchodování s povolenkami na emise skleníkových plynů, rozhodnutí 406/2009/ES o rozdělení úsilí k dosažení redukčních cílů emisí skleníkových plynů, směrnice 2009/31/ES o zachytávání a ukládání CO₂ do geologického podloží a směrnice 2009/28/ES o podpoře využívání energie z obnovitelných zdrojů¹⁵².

Johannesburská konference

Usnesením vlády bylo jednotlivým resortům státní správy uloženo zkoumat možnosti implementace jednotlivých článků Implementačního plánu s ohledem na jejich předmět a spolupracovat v problematikách průřezových. Dne 8. dubna 2004 byla usnesením vlády schválena Strategie udržitelného rozvoje České republiky, která obsahovala zejména upozornění na existující a potenciální hrozby a návrhy opatření, jak takovým hrozbám předejít, a to v návaznosti na předchozí – širší – strategický rámec. Cílem bylo vytvořit takový

¹⁴⁹ http://europa.eu/legislation_summaries/environment/tackling_climate_change/128060_cs.htm [cit. dne 2. 3. 2014].

¹⁵⁰ http://www.mzp.cz/cz/kjotsky_protokol [cit. dne 24. 2. 2014].

¹⁵¹ Rozhodnutí Rady ze dne 25. dubna 2002 o schválení Kjótského protokolu k Rámcové úmluvě OSN o změně klimatu jménem Evropského společenství a o společném plnění závazků z něj vyplývajících.

¹⁵² http://www.mzp.cz/cz/klimaticko_energeticky_balicek [cit. dne 24. 2. 2014].

dokument, který bude obecným rámcem strategického plánování, vytváření koncepčních dokumentů i meziresortní spolupráce (také spolupráce s nestátními aktéry ochrany životního prostředí. Východisky strategie jsou zejména analýzy dlouhodobých ekonomických, sociálních a environmentálních trendů v České republice. Strategie obsahovala souhrn krátkodobých (do r. 2014) a dlouhodobých (až 2030) cílů; současně vláda uložila svému místopředsedovi, aby do 30. 11. 2005 předložil zprávu s vyhodnoceným souborem indikátorů udržitelného rozvoje a do 30. 11. 2007 aktualizaci Strategie.

Evropská unie přijala Strategii udržitelného rozvoje na summitu v Göteborgu v červnu 2001 a tato strategie byla v roce 2006 aktualizována, zejména na základě sociálních a ekonomických priorit formulovaných na Lisabonském summitu v březnu 2000 a také s ohledem na výsledky mezinárodní konference v Johannesburgu v roce 2002, a přijata za obecný dokument určující směr rozvoje Evropské unie. Cíle aktualizované Strategie EU byly v roce 2007 jedním z podkladů aktualizace Strategie udržitelného rozvoje ČR¹⁵³.

Rio + 20

Česká republika se aktivně účastnila přípravy i průběhu konference. Tehdejší ministr životního prostředí Tomáš Chalupa vykonával funkci místopředsedy Přípravného byra a viceprezidenta konference a s projevem vystoupil na hlavním plenárním zasedání¹⁵⁴.

Evropská unie se aktivně zapojila do přípravného procesu konference a za podpory států EFTA navrhovala konkrétní opatření v klíčových oblastech vyjednávání (zdroje sladké vody; udržitelná energetika atd.). Za jednu ze svých priorit stanovila povýšení Programu pro životní prostředí na specializovanou agenturu OSN, které se však nakonec nepodařilo prosadit. *„Evropská unie se k výsledkům Ria vrátila na zasedání ministrů životního prostředí v Bruselu dne 25. října 2012. Zde byl přijat důležitý dokument „Rio+20: Výsledky a následné aktivity“. Jsou zopakovány všechny důležité návrhy, které při přípravě Konference Rio+20 Evropská unie přinesla a které byly přijaty jen z velmi malé části.“*¹⁵⁵

Shrnutí

Jak bylo již řečeno, na mezinárodní úrovni prosazuje Evropská unie vysoké standardy ochrany životního prostředí a faktem ovšem zůstává, že jí její reálná velikost neumožňuje

¹⁵³ http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/osn/svetovy_summit.html [cit. dne 20. 2. 2014].

¹⁵⁴ http://mzp.cz/cz/konference_osn_uzrizeny_rozvoj_2012 [cit. dne 20. 2. 2014].

¹⁵⁵ Moldan; B. Rio + 20 – a co dál? 2012. Dostupné z <http://www.moldan.cz/index.php/83-aktuality/193-rio-20-a-co-dal> [cit. dne 23. 2. 2014].

dosáhnout zásadních změn. Pozice EU je navíc specifická, což dobře ilustruje kupříkladu ratifikace Nagojského protokolu, kdy se Evropská unie stává smluvní stranou, ale její ratifikace nemá vliv na vstup Protokolu v platnost. Přesto je však význam EU v ochraně životního prostředí nezanedbatelný. Jde o politicky a ekonomicky silný subjekt mezinárodních vztahů, a právě ekonomické nástroje jsou její silnou zbraní, a to na úrovni vnitřní (např. ekologická daň) i vnější. Tam pomáhá například tzv. zelená diplomacie, *EU Green Diplomacy Network* (GDN)¹⁵⁶. Jde o neformální iniciativu vzniklou v roce 2003 s cílem zahrnout téma ochrany životního prostředí a udržitelného rozvoje do diplomatických jednání, sdílet zkušenosti a podpořit naplňování environmentálních cílů. EU usiluje také o vyšší integraci environmentálních témat do činností Světové obchodní organizace. Po konferenci Rio + 20 se EU zavázala dále usilovat o prosazení některých vytyčených cílů. Zejména jde o povýšení Programu pro životní prostředí na specializovanou agenturu, což má význam hlavně pro rozsah jeho kompetencí a velikost rozpočtu. EU se dále hlásí k záměru přijmout globální cíle udržitelného rozvoje, „*a zdůrazňuje, že tyto cíle mají být univerzální, platit pro všechny země, měl by jich být omezený počet, mají být akčně zaměřené, snadno sdělitelné a zejména mají být stanoveny konkrétní cílové parametry a příslušné indikátory*“¹⁵⁷.

¹⁵⁶ http://eeas.europa.eu/environment/gdn/index_en.htm [cit. dne 20. 2. 2014]

¹⁵⁷ Moldan; B. Rio + 20 – a co dál? 2012. Dostupné z <http://www.moldan.cz/index.php/83-aktuality/193-rio-20-a-co-dal> [cit. dne 20. 2. 2014].

Závěry

Cílem této diplomové práce nebylo, a ani nemohlo být, shrnutí všeho, co se událo a ujednalo na mezinárodních konferencích OSN o životním prostředí a v obdobích mezi nimi. V době od Stockholmu do současnosti se navíc konalo mnoho dalších konferencí a setkání, bylo uzavřeno mnoho dalších úmluv a vzniklo mnoho větších nebo menších iniciativ k ochraně životního prostředí, které se na stránky této práce nemohly vejít. Není však nutné postihnout je všechny, aby si člověk uvědomil, jak široké téma a problém ochrana životního prostředí je, a jak komplexní a zodpovědný přístup vyžaduje.

Mezinárodní konference OSN o životním prostředí jsem si zvolila jako téma své diplomové práce proto, že dobře ilustrují hodnotový i právní vývoj ochrany životního prostředí. Jsou tedy odrazem změn, ale současně také jejich nositelem. Pro budoucnost otevírají nová témata; ta stará však zůstávají stále aktuální. Dosáhnout změny vyžaduje dlouhodobou snahu a v první řadě přijetí závazků. Státy by tedy měly přijmout odpovědnost za budoucnost naší planety a vyvinout úsilí společně i jednotlivě. Nejde jen o ratifikaci již existujících mezinárodních úmluv a uzavírání nových, ale v první řadě o jejich reálné naplňování.

Dokumenty přijímané na mezinárodních konferencích se vyznačují vysokou mírou obecnosti, což je v pořádku, pokud jsou základem pro další úmluvy a zákony obsahující konkrétní nástroje a stanovující konkrétní povinnosti. Pokud tyto nevzniknou, zůstávají původní dokumenty proklamativními prohlášeními, která pouze naznačují, „co by mělo být“, ale tím spíše potvrzují představitelům států, že jejich nečinnost nepovede „žádným“ negativním následkům. Navíc stále do určité míry platí dělení na „bohatý Sever“ a „chudý Jih“, i když tato označení nejsou ideální. Tyto skupiny, i státy jednotlivě, prosazují samozřejmě v první řadě své zájmy, které se navzájem výrazně liší. I to ovšem znesnadňuje nalézání konsenzu na mezinárodní úrovni, a tak dokumenty, už tak nezávazné, zmírňují své nároky.

Jak bylo již řečeno dříve, s přibývajícemi tématy, respektive s pojetím environmentální situace v kontextu dalších globálních či regionálních problémů, se prohlubovaly a dále budou prohlubovat kontroverze mezi státy. Typickým, ale ne jediným příkladem jsou USA a jejich odpor k přijetí některých úmluv nebo odmítavý přístup států G 77 a Číny k přijetí závazků k ochraně životního prostředí. Státy samozřejmě musí hájit, kromě obecných environmentálních zájmů, také například své zájmy hospodářské, které jsou často v rozporu s principy ochrany životního prostředí, respektive s environmentálními potřebami. Mezinárodní

úmluvy jsou pak výsledkem kompromisu mezi těmito zájmy a, zejména ty závazné, se principům a ideálnímu stavu pouze vzdáleně přibližují.

Obecně vidím v mezinárodních konferencích OSN velký potenciál. Nejsou řešením problémů, ale jsou jednou z cest, jak řešení nacházet. Jejich význam není jen v přijatých dokumentech a jejich promítání do právních řádů jednotlivých států, ale častěji v dialogu, hledání kompromisů, formulování problémů a nastolování nových témat, obnově nadšení a mobilizaci států i aktivních organizací, skupin a jednotlivců k většímu úsilí. Konference mohou dát vzniknout novým modelům mezinárodní spolupráce, ale také třeba veřejné správy nebo činnosti občanských uskupení.

Jak již bylo řečeno, úspěch a neúspěch konference lze vždy hodnotit až s odstupem času. Každá z konferencí odráží dobu, ve které probíhala, stav práva životního prostředí a hodnotový vývoj. Konference ve Stockholmu a pak zejména v Rio de Janeiru v roce 1992 jsou svým způsobem vrcholem a konference následující se jim už nedokázaly přiblížit. Nelze určitě mluvit o neúspěchu, ale spíše o zjištění, že uspořádání obrovské mezinárodní konference není samo o sobě řešením všech problémů. Základem by mělo být přijetí odpovědnosti a změna v přístupu států, společností i jednotlivců, umožňující přijímání smluv stanovujících závazná pravidla.

Možnost široké participace na mezinárodních konferencích, kterou nám dávají informační technologie, se prolíná s další problematikou související s ochranou životního prostředí, respektive s jejím rozvojem. Touto problematikou je informovanost. Zde se opět dostávám k míře zapojení, angažovanosti a přijetí odpovědnosti jednotlivců a zájmových skupin. Změna myšlení směrem k ochraně životního prostředí souvisí úzce s tím, jak vysoko je životní prostředí ceněno v celé společnosti. Informovanost a vzdělávání jsou klíčem k pozitivní změně myšlenkových vzorů. Znovu se tady projevuje komplexnost problematiky, ochrana životního prostředí by se v hodnotové i faktické rovině měla promítnout do vzdělávací politiky a měla by dostat prostor také v médiích.

Dalším výrazem širě problematiky je vztah práva životního prostředí k přírodním vědám. Při ochraně životního prostředí se právo neobejde bez přírodních věd a přírodní vědy se neobejdou bez práva. Nelze stanovit pravidla bez určení toho, čeho potřebujeme dosáhnout. Opakovaně je zdůrazňována potřeba vytvoření funkčního souboru indikátorů, kdy každé rozhodnutí by mělo být posuzováno z hlediska svých environmentálních dopadů, a to včetně zkoumání souvislostí mezi jednotlivými složkami. Zde však narážíme právě na limity dané

dosaženou úrovní znalostí přírodních věd. Přes značný vědecký pokrok stále nejsme schopni předvídat dopady mnoha lidských činností. Věc je o tom komplikovanější, že nám nestačí pouze právo a poznatky přírodních věd. Musíme vidět také provázanost sociální a ekonomickou. Celý komplex, a tím se vracím zpět na začátek, uzavírá rovina právní a politická, a zde se opět dostáváme k mezinárodním konferencím. Vytváření a zlepšování indikátorů, parametrů a systémů hodnocení za pomoci přírodních věd je na nich opakovaně – a to zcela správně – jmenováno jako jeden z důležitých úkolů.

Vůdčím přístupem v mezinárodní ochraně životního prostředí zůstává nadále princip udržitelného rozvoje. Nejde o stejný udržitelný rozvoj, který se začal široce prosazovat po konferenci v Riu. Obsah tohoto principu se rozšířil a udržitelný rozvoj je nutno nahlížet nejen ekonomicky a environmentálně, ale také sociálně. Tento posun považuji za velmi důležitý a princip udržitelného rozvoje se tím stává sám udržitelným ve světě vzájemně provázaných globálních problémů.

Při zkoumání zdrojů pro tuto diplomovou práci jsem narazila také na radikálnější pohledy na udržitelný rozvoj. Lze se ptát, zda vůbec potřebujeme rozvoj, zda neopustit antropocentrický přístup a nevrátit se zpět ke způsobu života nezatěžujícímu přírodu. Takový pohled však není vlastní lidské povaze a dosažení takového stavu by vyžadovalo daleko víc, než změnu myšlení. Za důležitější a realističtější považuji přijmout a porozumět udržitelnému rozvoji natolik, abychom se jen naučili realizovat v každodenním životě, čímž se opět vracím k potřebě informovanosti a přijetí odpovědnosti na úrovni jednotlivce.

Přesto bych však radikální a alternativní pohledy či katastrofické vize nezatracovala. Ať už mluvíme o hlavních zájmových skupinách nebo nevládních organizacích, je třeba zmínit, že jejich role je nezastupitelná a je velice důležité, že v rámci jednání na mezinárodních konferencích dostávají prostor. Konečná podoba mezinárodních dokumentů je vždy výsledkem kompromisu a právě extrémní názory a vize v konečném důsledku vyvažují čistě ekonomický pohled a umírněné názorové proudy směrem k přísnějším pravidlům ochrany životního prostředí.

Pro budoucí konference OSN o životním prostředí, a hlavně mezinárodní ochranu životního prostředí, lze na závěr shrnout několik poznatků.

Důležité je uvědomit si, že mezinárodní konference nemá význam pouze pro přítomné delegáty. Jde o mezinárodní fórum, kde delegáti zastupují své státy (organizace atd.) a probíhá v zájmu všech lidí na zemi. Tito lidé by měli mít možnost dozvědět se, o čem se jedná a co je

ujednáno, protože v ochraně a právu životního prostředí je informovanost nezbytná. Konference Rio + 20 byla dobrým příkladem, jak s pomocí informačních technologií zapojit a informovat. Konference, které budou následovat, by měly následovat také tuto praxi a co nejrozsáhleji veřejnost zapojit a informovat.

Státy by měly dále usilovat o naplnění cílů formulovaných na konferencích OSN o životním prostředí a dále miléniových cílů do roku 2015. Další výzvou je pak vytvoření nových cílů udržitelného rozvoje, a to takových, aby jich mohlo být dosaženo, ale současně, aby přinesly reálnou pozitivní změnu.

Naplňovány by měly být cíle vytyčené na konferenci Rio + 20, zejména deklarací „Budoucnost, kterou chceme“ a dalšími dokumenty. V kapitole o konferenci Rio + 20 byly zmíněny některé nedostatky vytýkané výstupním dokumentům i konferenci samotné, ze kterých by bylo možno vyvodit určité závěry pro příští podobná jednání. Evropská unie bude zřejmě dále usilovat o povýšení Programu pro životní prostředí na specializovanou agenturu OSN, a tedy za rozšíření jeho kompetencí. Jako přínos konference Rio + 20 vidím podporu *green economy*; prohloubení motivace podnikatelského a obchodního sektoru ke změně orientace také na environmentální důsledky realizovaných činností považuji za jednu ze zásadních budoucích výzev.

Je jasné, že právo životního prostředí bude nadále rozvíjejícím se odvětvím a že ochrana životního prostředí bude důležitým tématem také mimo právní oblast. Dále bude probíhat sjednávání a ratifikační procesy mezinárodních úmluv. V září 2014 proběhne v polynéském státě Samoa třetí mezinárodní konference o malých ostrovních rozvojových státech, které jsou v ochraně životního prostředí považovány za zvláště citlivé. Dále proběhne druhé setkání *High-Level Political Forum*, pravidelně se konají také zasedání pracovní skupiny k vytvoření nových cílů udržitelného rozvoje.

Použitá literatura

Monografie

BIRNIE, Patricia; BOYLE, Alan E.; Redgwell, C. *International law and the environment*. Third edition. Oxford: Oxford University Press, 2009, 851 s. ISBN 978-0-19-876422-9.

DAMOHOŘSKÝ, Milan; DROBNÍK, Jaroslav; SMOLEK, Martin; SOBOTKA, Michal; STEJSKAL, Vojtěch. *Právo životního prostředí*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, xlvii, 629 s. ISBN 978-80-7400-338-7.

FEDORKO, Martin; BAŇOUC, Hynek. *Mezinárodní organizace*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000, 254 s. ISBN 80-210-2474-7.

MALENOVSKÝ, Jiří. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k vnitrostátnímu právu, zvláště k právu českému*. 4. opr. a dopl. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, 467 s. ISBN 80-210-3375-4.

MOLDAN, Bedřich. *Konference OSN o životním prostředí a rozvoji: Rio de Janeiro, 3. - 14. června 1992 : Dokumenty a komentáře*. Vyd. 1. Praha: Management Press, 1993, 260 s. ISBN 80-85603-43-8.

MOLDAN, Bedřich. *Světový summit o udržitelném rozvoji: Johannesburg 2002*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2003, 168 s. ISBN 80-7212-234-7.

Naše společná budoucnost. 1. vyd. Praha: Academia, 1991, 297 s.

ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 473 s. ISBN 978-80-7380-181-6.

ONDŘEJ, Jan; POTOČNÝ, Miroslav. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 3., dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, xii, 341 s. ISBN 978-80-7400-330-1.

POTOČNÝ, Miroslav; ONDŘEJ, Jan. *Mezinárodní právo veřejné: zvláštní část*. 6., doplněné a rozšířené vydání. Praha: C.H. Beck, 2011, xxiii, 533 s. ISBN 978-80-7400-398-1.

STEJSKAL, Vojtěch. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde a.s., 2006. ISBN 80-7201-609-1.

Summit země '92: konference OSN o životním prostředí a rozvoji. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR, 1992, 91 s. ISBN 80-85368-31-5.

ŠTURMA, Pavel; DAMOHOŘSKÝ, Milan; ONDŘEJ, Jan; SMOLEK, Martin; ZÁSTĚROVÁ, Jana. *Mezinárodní právo životního prostředí*, 1. část (obecná). dotisk 1. vydání. Praha: IFEC, 2004, 193 s. ISBN 80-903409-2-x.

TICHÁ, Tereza; DUBANSKÁ, Věra; HADROUŠEK, David; HROUDOVÁ, Zuzana; KOTÁSEK, Richard; KUDYNOVÁ, Adéla; MAZANCOVÁ, Eva; PETRŽÍLEK, Petr; ŠVECOVÁ, Blanka; TOMÁŠKOVÁ, Veronika; TUŽINSKÝ, Martin; VILÍMKOVÁ, Veronika; VÍCHA, Ondřej; DVOŘÁK, Libor. *Slovník pojmů užívaných v právu životního prostředí*. 1. vyd. Praha: Arch, 2004, 463 s. ISBN 80-86165-95-7.

WOODS, Kerri. *Human rights and environmental sustainability*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2010, 174 s. ISBN 978 1 84844 853 7.

Internetové zdroje

EKOLIST

<http://ekolist.cz/>

EUROPEAN ENVIRONMENT AGENCY

<http://www.eea.europa.eu>

EUROPEAN ENVIRONMENTAL BUREAU

<http://www.eeb.org>

EYE ON EARTH

<http://www.eyeonearthsummit.org/>

FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS

<http://www.fao.org/about/en/>

INFORMAČNÍ CENTRUM OSN V PRAZE

<http://www.osn.cz/>

IMPLEMENTATION AND ENFORCEMENT OF ENVIRONMENTAL LAW

<http://impel.eu/>

INFORMAČNÍ SYSTÉM ÚMLUVY O BIOLOGICKÉ ROZMANITOSTI ČR

<http://chm.nature.cz/>

INTERGOVERNMENTAL PROGRAMME ON CLIMATE CHANGE

<http://www.ipcc.ch/>

LEX EUROPA

<http://eur-lex.europa.eu>

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY

<http://www.mzv.cz>

MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ČESKÉ REPUBLIKY

<http://www.mzp.cz>

PORTÁL MA21

<http://ma21.cenia.cz>

RIO + 20

<http://www.uncsd2012.org>

THE LIFE AND LEGACY OF RACHEL CARSON

<http://www.rachelcarson.org/>

UN DOCUMENTS

<http://www.un-documents.net>

UNITED NATIONS

<http://www.un.org/en/>

UNITED NATIONS FRAMEWORK CONVENTION ON CLIMATE CHANGE

<http://unfccc.int>

UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANIZATION

<http://en.unesco.org/>

UNITED NATIONS ENVIRONMENT PROGRAMME

<http://www.unep.org/>

UNITED NATIONS SUSTAINABLE DEVELOPMENT PLATFORM

<http://sustainabledevelopment.un.org>

WORLD HEALTH ORGANIZATION

<http://www.who.int/>

Příspěvky ve sbornících

VAVROUŠEK, Josef. *Svět po Rio: závěry a perspektivy*. In. MOLDAN, Bedřich. *Konference OSN o životním prostředí a rozvoji: Rio de Janeiro, 3. - 14. června 1992 : Dokumenty a komentáře*. Vyd. 1. Praha: Management Press, 1993, 260 s. ISBN 80-85603-43-8.

ČÍŽKOVÁ, Helena; HLAVÁČEK, Jiří. *Průběh a výsledky světového summitu o udržitelném rozvoji*. In. MOLDAN, Bedřich. *Světový summit o udržitelném rozvoji: Johannesburg 2002*. Praha: Ministerstvo životního prostředí, 2003, 168 s. ISBN 80-7212-234-7.

Články

BŘICHÁČEK, Tomáš. *Mezinárodní odpovědnost za škodlivé následky vyplývající z chování nezakázaného mezinárodním právem a její úprava ve vztahu k mezinárodním prostorům*. 2006. Dostupné z http://www.epravo.cz/top/clanky/mezinarodni-odpovednost-za-skodlive-nasledky-vyplyvajici-z-chovani-nezakazaneho-mezinarodnim-pravem-a-jeji-uprava-ve-vztahu-k-mezinarodnim-prostorum-40883.html#_ftn9 [cit. dne 12. 2. 2014]

HLAVÁČEK, Jiří. *Co přinesl Summit o udržitelném rozvoji*. In. EkoList. 2002.

KAŠPAR, Jakub. *Johannesburg - den první: Ochrana biodiverzity, záplavy a nadnárodní korporace*. In. EkoList. Praha/Johannesburg, 2002.

MOLDAN, Bedřich. *K otázce souladu ochrany životního prostředí a hospodářského rozvoje*. In. Sociologický Časopis, 1996, 261-277.

MOLDAN, Bedřich. *Rio + 20 - a co dál?* 2012. Dostupné z <http://www.moldan.cz/index.php/83-aktuality/193-rio-20-a-co-dal>. [cit. dne 23. 2. 2014]

NACHTMANNOVÁ, Iva; STEJSKAL, Jan. *Kára: Výsledky summitu odrážejí rozložení sil*. In. EkoList. Praha/New York, 2002.

STEJSKAL, Jan. *Johannesburg: Summit starostů se zavázal ke globální odpovědnosti*. In. EkoList. Praha/Johannesburg, 2002.

STEJSKAL, Jan. *Summit z pohledu nevládek: Problém dostat se na jednání, desítky doprovodných akcí*. In. EkoList. Praha/Johannesburg, 2002.

University of East Anglia. *Fossil fuel carbon dioxide emissions up by 29 percent since 2000*. In. ScienceDaily, 2009. Dostupné z www.sciencedaily.com [cit. dne 23. 2. 2014]

Právní předpisy

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ÚSTAVA ČESKÉ REPUBLIKY

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

Zákon č. 17/1992 sb. o životním prostředí ve znění pozdějších předpisů.

Předpis č. 89/2005 Sb. m. s. Cartagenský protokol. Sbíрка mezinárodních smluv, ročník 2005, částka 42, ze dne 24. 8. 2005.

Judikatura

Trail Smelter Case, 1941. Dostupné z http://legal.un.org/riaa/cases/vol_III/1905-1982.pdf [cit. dne 12. 2. 2014]

Ostatní prameny

A Sustainable World is Possible: Outcomes of the Global Peoples Forum at the World Summit on Sustainable Development. Johannesburg, 2002. Dostupné z <http://www.staff.city.ac.uk/p.willetts/NGOS/WSSD/GPFOUTC.M.PDF> [cit. dne 23. 2.2014].

Akční plán. Stockholm, 1972. Dostupné z <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=97&ArticleID=1512&l=en> [cit. dne 6. 3. 2014].

Assembly president speaks of "shame" that commitments at Rio conference of 1992 remain unfulfilled. Rio + 5, 1997. Dostupné z <http://www.un.org/News/Press/docs/1997/19970623.ga9261.html> [cit. dne 14. 2.2014].

Brochure Johannesburg Summit 2002. New York: UN Department of Public Information, 2001. Dostupné z <http://www.un.org/jsummit/html/brochure/brochure12.pdf> [cit. dne 15. 2. 2014].

Brief Summary of General Debate. Stockholm, 1972. Dostupné z www.unep.org/Documents.Multilingual [cit. dne 12. 2. 2014].

CBD Úmluva o biologické rozmanitosti. Ministerstvo životního prostředí, 2006. Dostupné z [http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/301CBCE5F8364E9EC1257242002021D1/\\$file/CBD.pdf](http://www.mzp.cz/osv/edice.nsf/301CBCE5F8364E9EC1257242002021D1/$file/CBD.pdf) [cit. dne 2. 3. 2014].

Earthwatch 1972-1992. A review of the development. UNEP Annual Report 1992. Dostupné z <http://www.un.org/earthwatch/about/docs/annrpt92.htm> [cit. dne 12. 2. 2014].

Fact Sheet. Goal 7: Ensure Environmental Sustainability. 2000. Dostupné z http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/Goal_7_fs.pdf [cit. dne 15. 2. 2014].

Forest Management Principles. Rio de Janeiro, 1992. Dostupné z <http://www.un.org/documents/ga/conf151/aconf15126-3annex3.htm> [cit. dne 21. 2. 2014].

Future we want. Rio de Janeiro, 2012. Dostupné z <http://www.uncsd2012.org/content/documents/727The%20Future%20We%20Want%2019%20June%201230pm.pdf> [cit. dne 21. 2. 2014].

Charta OSN. New York: 1945. Dostupné z <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>. [cit. dne 15. 2. 2014]

Kjótský protokol k Rámcové úmluvě OSN o změně klimatu. Kjóto, 1997. Dostupné z [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/kjotsky_protokol/\\$FILE/OMV-cesky_protokol-20081120.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/kjotsky_protokol/$FILE/OMV-cesky_protokol-20081120.pdf) [cit. dne 23. 2. 2014]

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. New York, 1966. Dostupné z <http://www.osn.cz/dokumenty-osn> [cit. dne 11. 2. 2014].

Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. New York, 1966. Dostupné z <http://www.osn.cz/dokumenty-osn> [cit. dne 11. 2. 2014].

Programme for the Further Implementation of Agenda 21. General Assembly. 1997. Dostupné z <http://www.un.org/documents/ga/res/spec/aress19-2.htm> [cit. dne 11. 2. 2014]

Rámcová úmluva o změně klimatu. Rio de Janeiro, 1992. Dostupné z [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/ramcova_umluva_osn_zmena_klimatu/\\$FILE/OMV-cesky_umluva-20081120.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/ramcova_umluva_osn_zmena_klimatu/$FILE/OMV-cesky_umluva-20081120.pdf) [cit. dne 2. 3. 2014].

Rozhodnutí Rady ze dne 25. dubna 2002 o schválení Kjótského protokolu k Rámcové úmluvě OSN o změně klimatu jménem Evropského společenství a o společném plnění závazků z něj vyplývajících. Dostupné z <http://eur-lex.europa.eu> PDF [cit. dne 24. 2. 2014].

Smlouva o fungování Evropské unie. Konsolidované znění ze dne 26. 10. 2012. Dostupné z <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:326:0047:0200:CS:PDF> [cit. dne 28. 2. 2014].

Státní politika životního prostředí České republiky 2012 – 2020. 2012. Dostupné z [http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/news_130108_Statni_politika_zivotniho_prostredi/\\$FILE/SP%c5%bdP_2012-20.pdf](http://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/news_130108_Statni_politika_zivotniho_prostredi/$FILE/SP%c5%bdP_2012-20.pdf) [cit. dne 25. 2. 2014].

Stockholmská deklarace. Stockholm, 1972. Dostupné z <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=97&articleid=1503> [cit. dne 6. 3. 2014].

Světový summit o udržitelném rozvoji. Dostupné z http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/osn/svetovy_summit.html [cit. dne 20. 2. 2014].

Úmluva o biodiverzitě. Rio de Janeiro, 1992.

United Nations Millenium Declaration. Resolution adopted by General Assembly. New York, 2000. Dostupné z http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/55/2 [cit. dne 15. 2. 2014]

7. akční program pro životní prostředí do roku 2020 „Spokojený život v mezích naší planety“. Příloha Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1386/2013/EU. Úřední věstník Evropské unie. 28. 12. 2013. Dostupné z eur-lex.europa.eu [cit. dne 28. 2. 2014].

Seznam zkratek

BPOA	Barbados Programme of Action
CBD	Convention on Biological Diversity
CSD	Commission on Sustainable Development
COP	Conference of the Parties
ECOSOC	Economic and Social Council
EEA	European Economic Area
EU	Evropská unie
FAO	Food and Agriculture Organization
GDN	Global Development Network
IMPEL	Implementation and Enforcement of Environmental Law
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
IUCN	International Union for Conservation of Nature
MA21	Místní Agenda 21
NEPAD	New Partnership for Africa's Development
NGO	Non-governmental organization
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
OSN	Organizace spojených národů
UN	United Nations
UNCED	United Nations Conference on Environment and Development
UNEP	United Nations Environment Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change
UNFF	United Nations Forum on Forests
WEHAB	Water, Energy, Health, Agriculture and Biodiversity
WSSD	World Summit on Sustainable Development

Abstrakt

Diplomová práce Proměny přístupu k ochraně životního prostředí na konferencích OSN z pohledu mezinárodního práva představuje vývoj a změny v mezinárodní ochraně životního prostředí v souvislosti s jejími zásadními milníky, konferencemi konanými v roce 1972 ve Stockholmu, v roce 1992 v Rio de Janeiru a v roce 2002 v Johannesburgu. Tyto konference a mnohé další a také přijaté dokumenty a mezinárodní úmluvy vytvářejí podobu dnešní ochrany životního prostředí. Diplomová práce vysvětluje základní pojmy mezinárodního práva životního prostředí, popisuje roli OSN a dalších mezinárodních organizací, shrnuje nejdůležitější konference, události a dokumenty a uzavírá budoucími možnostmi mezinárodní ochrany životního prostředí.

Abstract

The thesis examines the alterations in the attitude of the UN conferences towards the environmental protection from the perspective of international law. It presents developments and changes in international environment protection in articulation with its fundamental milestones being the UN conferences in 1972 in Stockholm, in 1992 in Rio de Janeiro and in 2002 in Johannesburg. These and other conferences, adopted international documents and treaties that comprise the contemporary framework of the protection of the environment. The thesis explicates the key concepts of the environmental law, describes the role of the UN and other international organizations and summarizes the most significant conferences, events and documents. It concludes with prospects of the future development of the international environmental protection.

Resumé

The thesis aims to provide an overview of the legal aspects and effects of the United Nations conferences on the protection of environment in Stockholm, Rio de Janeiro and Johannesburg in 1972, 1992 and 2002. The protection of environment an important topic of international relevance and therefore it is the United Nations conferences that deal with it. The UN creates the framework of its alterations and development while reflecting also the social and economic context. The conferences are crucial milestones for the international environmental law and an opportunity for an international discourse. They adopt the most significant documents in the environmental law and increase the awareness of environment protection.

The thesis consists of six chapters, introduction and conclusion. The first and the second chapter comprise the theoretical foundation; the first one particularly defines fundamental concept of protection of the environment and examines the international environmental law. The second chapter describes the role of international organizations in protection of environment, especially United Nations. Each of the following three chapters deals with a particular international conference and the adopted documents in the context of the other treaties, international conferences and activities of international organizations and states. The sixth chapter provides an insight into the environmental law of the European Union and the Czech Republic, or more precisely into the impact of the UN conferences on national and European legislations and strategic documents. Finally, based on the data and empirical evidence, the concluding chapter summarizes the upcoming events, documents and prospects of protection of the environment. In addition it offers core ideas for the next conferences and the future development. The employed methodology is primarily a comprehensive theoretical analysis and also comparative and descriptive techniques.

Název práce: Proměny přístupu k ochraně životního prostředí na konferencích OSN z pohledu mezinárodního práva

Name: The alterations in the attitude of UN conferences towards environmental protection from the perspective of international law

Klíčová slova: udržitelný rozvoj, summit Země, životní prostředí

Key words: sustainable development, Earth summit, environment